

de **HUMANIST**

ONAFHANKELIJK OPINIETIJDSCRIFT Nr 5 | 2004 € 5,50

Verkracht,
maar niet erkend

Asielzoeksters

Europa's probleem
Verskil in welzijn

Avondland
De trek naar buiten

Het moeras van Eufraat en Tigris

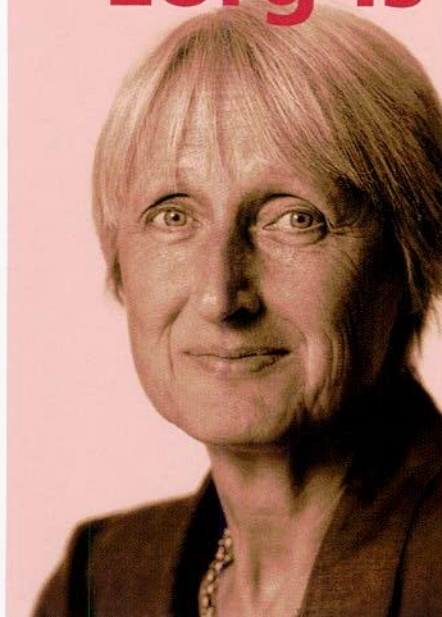
De president van de 'leading nation of the world' ontpopt zich in zijn herverkiezingscampagne als een verstokte leugenaar met de eindeloze herhaling van lang en breed als onjuist bewezen feiten over het bewind van Saddam Hussein en diens vermeende banden met Al-Qaeda. Zelfs zijn eigen veldheren, Rumsfeld en Cheney, geven intussen schoorvoetend toe, dat de werkelijkheid in Irak een andere was dan Bush nog altijd wil doen geloven. Er waren geen bacteriologische of chemische wapenarsenalen, er waren geen atoomwapens, er waren geen banden met Osama bin Laden. En ook wat de huidige toestand in het 'bevrijde' land betreft, begint de gruwelijke omvang van de naoorlogse ramp door te dringen: Bush' partijgenoot Paul Bremer, tot de instelling van de voorlopige Iraakse regering de hoogste Amerikaanse civiele bestuurder in Irak, geeft zelf aan waarom het is misgegaan: door onvoldoende slagkracht na de invasie en het ontbreken van een adequate exit-strategie heeft zich een 'atmosfeer van wetteloosheid' kunnen ontwikkelen, die nu uitmondt in een burgeroorlog. Europa en de rest van de wereld staan erbij en kijken ernaar, en doen niets om de ontspoorde Amerikanen uit het moeras van Eufraat en Tigris te trekken. Waar blijven de initiatieven om het opnieuw verdrukte volk van Irak de helpende hand en de bezetters de kans op een niet al te smadelijke aftocht te

bieden? Waar blijft het reddingsplan van Kofi Annan? Iedere nieuwe dag in Irak is een dag van grotere ellende – een terreur van aanslagen, gijzelingen, onthoofdingen en andere barbaarse misdaden – en het is ongelooflijk dat de beschaafde wereld hier geen einde aan weet te maken. De brute dictator is verdreven, in de plaats voor hem is geen democratie maar wetteloosheid gekomen. Onvrijheid is ingeruild voor collectieve onveiligheid, de Iraakse bevolking kan het verschil niet meer bevatten.

De hoop is nu gevestigd op de democratische presidentskandidaat John F. Kerry, maar tegelijk is de vrees reëel dat dit ijdele hoop zal blijken. Niet omdat de man niet zou deugen of niet in staat mag worden geacht tot een fatsoenlijke, bondgenootschappelijke oplossing, maar omdat hij de steun ontbeert van de groepen die maximaal belang hebben bij continuering van hun onvoorstelbaar winstrijke posities, de olie- en wapenbaronnen, het militair-industriële complex in de VS. Maar ook als Kerry wint, zal Europa uit zijn schulp moeten komen. Het Nederlandse voorzitterschap van de Europese Unie is nog niet voorbij, Bot en Balkenende kunnen wereldgeschiedenis schrijven. Hoog tijd voor een 'update' van de humanitaire reputatie van dat andere moeras, dat van Maas en Waal.

Boudewijn Chorus

Als nalaten u een zorg is

Na een overlijden moet er in korte tijd veel geregeld worden. Dat gaat gemakkelijker als u zelf al maatregelen heeft genomen. Veel mensen vinden het moeilijk of onaan- genaam om daar over na te denken. Toch is het belangrijk dat op tijd te doen, want het geeft veel rust als deze zaken van te voren goed geregeld zijn.

U kunt de Stichting Steunfonds Humanisme benoemen als executeur-testamentair. Het Steunfonds heeft deskundige mensen in dienst die uw laatste wens kunnen uitvoeren. Een jarenlange ervaring met deze vorm van dienstverlening staat borg voor zorgvuldigheid en integriteit.

Het Steunfonds Humanisme is opgericht door het Humanistisch Verbond. Het Humanistisch Verbond zet zich in voor een humane, tolerante samenleving. Vraag gerust meer informatie, telefonisch via nummer **020 521 90 36** of met behulp van de bon. U kunt ook kijken op: www.humanistischverbond.nl/steunfonds.

Stuur de bon in een envelop zonder postzegel naar:
Steunfonds Humanisme,
Antwoordnummer 10938,
1000 RA Amsterdam

JA ik wil meer informatie over een executeur-testamentair van het Steunfonds Humanisme

naam	m/v
adres	
pc/woonplaats	
telefoon	H

de HUMANIST
Onafhankelijk opinietijdschrift
Verschijnt 6x per jaar
58e jaargang

Postbus 257, 1000 AG Amsterdam
Nieuwe Keizersgracht 45
Tel. (020) 330 72 00

Hoofredactie
Boudewijn Chorus

Redactie (redactie@humanist.nl)
Josephine Krikke

Medewerkers aan dit nummer
Jaen van Aken, Ivonne van Akkeren,
Egbert Boerma, Alice Broeksma, André
de Bruin, Carrie, Paul Cliteur, Ad van Dun,
Peter Gorgels, Stan van Houcke, Rainier
Isendam, Martine Jongbloed, Katja
Kreukels, Ed Lonnee, Caspar van Meel,
Max Pam, Arjan Post, Harry van Putten,
Peter van Rietschoten, Frank van Rossum,
Marcel Ruijters, Bram Saeys, Kick Smeets,
Bart Speleers, Ton Toemen, Michel
Vandenbroeck, Hilde van Vlaanderen,
Michiel Wijnbergh, Wilbert van Woensel

Uitgever
Paul Roosenstein/Uitgeverij SWP
Vormgeving Lotte Peters
Druk Geers Offset, Oostakker (B)
Administratie Marga Ineke

Abonnementsprijzen
Per jaar € 29,75, Leden Humanistisch
Verbond € 22,75, studenten
€ 22,00. Toeslag buiten Nederland
€ 11,50. Prijs los nummer € 5,50.
Verzendkosten bij nabestelling € 2,30.

Nieuwe abonnementsprijzen per 2005
Per jaar € 29,75. Leden Humanistisch
Verbond € 24,75. Studenten € 22,00.
Toeslag buiten Nederland € 11,50.
Los nummer € 5,50

Aanmelden abonnement
SWP, Postbus 257,
1000 AG Amsterdam
Fax (020) 330 80 40, admi@swpbook.com
Abonnementen worden berekend per
kalenderjaar en gaan in met de eerstvol-
gende editie. U ontvangt een factuur of
acceptgiro voor de resterende periode
van het lopende jaar. Abonnementen
worden automatisch verlengd tenzij
uiterlijk vóór
1 december schriftelijk is opgezegd.

Advertentie-acquisitie
Ton de Hoop, Ron de Graaf

Advertenties
All-Round, Lorentzkade 344, 2014 CJ
Haarlem. Telefoon: (023) 524 53 36. Fax:
(023) 524 80 43. E-mail: amedia@xs4all.nl

Verschijningsdata
De Humanist verschijnt tweemaandelijks.
De komende verschijningsdatum in 2004
is: 16 december.

Foto omslag
Frank van Rossum

© 2004 Uitgeverij SWP, Amsterdam. Alle
rechten voorbehouden. ISSN 0025-9489

INHOUD

De grote trek naar het avondland

(p.30)

Nr. 5 | 2004

REPORTAGE & ACHTERGROND

7 Het grote zwijgen

Seksueel geweld geen reden voor asiel

12 'Steeds iets anders, daar gaat het ze om'

Werkloosheid legt jongeren grenzen op

18 Afscheid van het paternalisme

2005, jaar van de microfinanciering

30 'Aan een droom moet je werken'

Onthaasten door emigratie: de trek naar buiten

INTERVIEW

4 Socrates-hoogleraar Beate Rössler

'De moderniteit is amper begonnen'

ANALYSE & OPINIE

21 Paul Cliteur over ratiofilie en religiofobie

26 Max Pam over de dood van Willem Oltmans

36 Stan van Houcke over gebrek aan intellectuele moed

SERIE

24 Mens & dier: Dierenbegraafster Veronique Bernaards

RUBRIEKEN & COLUMNS

2 Redactioneel: Het moeras
van Eufraat en Tigris

11 Michose: Seks in het seminarie

16 Werk in Uitvoering:

Humanistisch raadvrouw

23 Repliek: het 'nieuwe humanisme'

27 Sprekend: Adrienne de Moor

29 De Bezieling:

Catharine Wienneke

34 Canon van het Humanisme:
Cliteur over Rousseau

40 De Doordenker

41 Ondertussen op het internet

42 Zoom

43 Vers van de pers

46 Agenda

In de Humanist 4/2004 is bij het artikel
'Strijd tegen vooroordelen' de naam van
de auteur weggevalen: Win Castermans.

Foto: Kick Smeets

Niet zozeer de religieuze intolerantie, maar ongelijkheid in welzijn is hét probleem van westerse samenlevingen. Hoogste tijd volgens Beate Rössler, kersvers Socrates-hoogleraar wijsgerige antropologie, om het project van de moderniteit weer op te pakken. 'Autonomie is het belangrijkste dat we hebben.'

ARJAN POST

'De mooi is

Op de website van de Universiteit Leiden, faculteit wijsbegeerte, staat ze onder het kopje 'levensbeschouwelijke bijzonder hoogleraren'. Inderdaad, in het voorjaar werd Beate Rössler (1958) daar benoemd op de Socrates-leerstoel wijsgerige antropologie en de grondslagen van het humanisme. Maar het humanisme als levensbeschouwing, broederlijk naast de grote almachtsverhalen: hoe ziet mevrouw de professor dat?

Rössler zucht, ze had het zelf ook al gezien. "Een levensbeschouwing, als een van de vele, dat is het nou juist niet. Het suggereert ook te veel eenheid. Ik zie het humanisme niet zozeer als tijdperk van Erasmus en de zijnen, maar als filosofische of morele benadering. Daarbij gaat het om vragen en argumenten, niet om dogma's over de wereld of de waarheid. En dus bestaat er geen sluitende definitie van het humanisme."

Zo vrijblijvend als dat klinkt bedoelt ze het niet. Rössler ziet wel degelijk een 'humanistische noodzaak'. Er is behoefte aan een meer wereldse kijk op het leven en samenleven, nu conflicten in toenemende mate door heilige boeken worden gelegitimeerd. "Humanisten hebben een bijzondere verantwoordelijkheid voor het publieke en politieke debat, omdat ze *rationaliteit* in hun vaandel voeren. Hoezeer ze soms ook van mening verschillen – doordat ze de mensenrechten centraal stellen, kunnen ze als geen ander wijzen op de noodzaak van individuele vrijheid."

Daaruit volgt, stelt Rössler, dat humanisten geen religies dienen te bevechten. "Pluriformiteit is een belangrijk kenmerk van de moderne samenleving. We moeten accepteren dat mensen in verschillende dingen geloven. Zoals je ook moet accepteren dat ik niet in God, Allah of wat ook geloof." Ook als Socrates-hoogleraar zal die tolerantie haar vertrekpunt zijn. Haar colleges zal ze wijden aan autonomie, rechtvaardigheid, authenticiteit. "De maatschappelijke condities van een goed leven, kortom."

Geen zieltjes winnen

Voor een humanist heeft Rössler wat het levensbeschouwelijke betreft een ongewoon kronkelend cv. Ze studeerde taal- en letterkunde en filosofie in Göttingen, Londen, Oxford en Berlijn – maar ook protestantse theologie in Tübingen. Een bekeerling? Ja, zegt ze. Ooit wilde ze dominee worden. "Ik heb een lange weg afgelegd voordat ik hier uitkwam. Maar

erniteit amper begonnen'

ik weet dus wel waar ik het over heb."

Als, vooruit, levensbeschouwelijk bijzonder hoogleraar zal ze geen zieltjes winnen voor de atheïstische zaak. Maar hoe verhoudt zich dat tot haar 'humanistische noodzaak'? Rössler: "Laat ik eerst zeggen dat ook religieuze mensen er rationele principes op na houden, zoals de erkenning van de rechtsstaat. Je kunt als privé-persoon van alles geloven, maar over een paar principes moeten we het eens zijn. Voor mij zijn dat de rechten van de mens, de democratie. Dat is het hart van het humanisme."

Het probleem echter, zegt ze, is dat humanisten door die preoccupatie 'ingebildet', verwaand kunnen zijn; alsof ze het alleenrecht hebben op denken over rechtvaardigheid. "Het is ook lastig, ik denk namelijk wel dat ze er meer ideeën over hebben dan orthodoxen. Daarom is het goed als we met deugdelijke argumenten laten zien waarom iederéén baat heeft bij respect voor het individu. Maar alsjeblieft niet op een dogma-

gelijkheid. Rössler: "We moeten het juist over *gelijkheid* hebben, we zouden er veel verder mee komen." Maar die manier van redeneren veronderstelt nogal wat kritische distantie, ook tegenover het eigene en vertrouwde. En dat is precies de reden waarom het er nu niet van komt.

"Gelijkheid van welzijn gaat niet alleen om de erkenning van religies, maar ook om de toegang tot de arbeidsmarkt en de gezondheidszorg. Uiteindelijk is het probleem niet het fundamentalisme, maar een ongelijke vrijheid. Wat betekent vrijheid voor een immigrantenvrouw, die geen goede opleiding heeft, geen geld, geen huis, geen kansen? Formeel heeft zij dezelfde rechten als ik, maar in de praktijk hebben die veel minder waarde. Wat kan zij ermee doen? Vrijwel niets." Een begrip dat voortdurend terugkomt in haar werk, zoals in *Der Wert des Privaten* (2001), is autonomie. Autonomie, schrijft Rössler, is het belangrijkste dat we hebben. Autonomie is vrijheid-in-de-praktijk, "dat je echt in staat bent over je leven na te denken en te bepalen wat goed voor je is. Zolang vrijheid niet geworteld is in structuren en kansen, hangt het in de lucht."

Zo beschouwd staat haar humanisme lijnrecht tegenover het welig tierende conservatisme. "Neem nou het normen en waarden-programma van het kabinet. Hoe belangrijk omgangsvormen ook zijn voor humanisten, dit is niet de manier." Ze geeft als voorbeeld het pleidooi van de premier om meesters en juffen weer met *u* aan te spreken. Ze schiet in de lach. "Dat is zó kinderachtig, dat zou niet het belangrijkste op mijn agenda zijn. Waarom hebben ze het niet over rechtvaardigheid en welzijn?"

Vrijheid moet je organiseren

Eigenlijk weet ze het antwoord wel. "In veel van dat soort morele pleidooien zit een verlangen naar meer hiërarchie. Daarom liggen die wat gezelliger omgangsvormen zo onder vuur, omdat men stiekem weer verlangt naar ongelijkheid." Rössler gaat op het puntje van haar stoel zitten, stelt in een feller register: "Er is geen sociale wereld zonder verliezen. Met de vrouwenemancipatie verlies je het kleine vrouwtje thuis, dat braaf kookt en poetst. Maar de winst is dat vrouwen zelf kunnen bepalen hoe ze hun leven inrichten."

De verleiding is groot om toch niet even uit het conservatieve vertoog op te lepelen: die gelijkheid, heeft die niet ook meer stress en chaos gebracht? Het ontregelde gezin... Rössler hapt

'Een sluitende definitie van humanisme bestaat niet, een humanistische noodzaak wel'

tische manier. Humanisten zijn geen betere mensen." Het prangende probleem in westerse samenlevingen, zegt ze, is ook niet uitsluitend gelegen in religie. En evenmin in divergerende waarden, cultuur of een *clash of civilizations*. "Het is een populaire gedachte dat dát de bron van intolerantie en terrorisme is. Ik denk dat dat maar ten dele zo is. Er is iets dat veel urgenter is: de ongelijkheid. Niet zomaar ongelijkheid, maar ongelijkheid in welzijn. Dat is hét probleem van het westen en hét verschil tussen westerse en niet-westerse samenlevingen."

Ideologie van ongelijkheid

Mede door de oprukkende economisering is het denken in termen van macht of machtsongelijkheid in diskrediet geraakt. En dus gaat het debat niet meer over kansen of welzijn en de uitsluiting daarvan, maar over 'wij' en 'zij'. Daarin schuilt, behalve een sterke moralisering, een ideologie van on-

naar adem. "Stop, stop! Dat heeft niets met elkaar te maken! Je kunt niet zeggen: omdat de dingen niet gaan zoals we willen, moeten we van de emancipatie af. Gelijkheid kun je niet ruilen tegen chaos. Het probleem is dat we niet willen erkennen dat veranderingen aanpassingen vergen en nieuwe structuren. Zijn mannen al meer gaan doen in het huishouden?" Ook in het groot, in de samenleving zelf, betekent vrijheid zonder sociale inbedding weinig. Daaruit volgt volgens Rössler echter niet dat het staatstoezicht weer moet toenemen. "Het publieke debat en de burgerlijke samenleving worden

'In veel van de huidige morele pleidooien zit een verlangen naar meer hiërarchie'

veel te veel onderschat. Natuurlijk moet de overheid voorwaarden scheppen, zoals kinderopvang, maar veranderen van attitude, – dat kunnen alleen de mensen zelf. Vrijheid moet je organiseren, moet je realiseren door onderhandelen. Vanzelf gaat het niet."

Rechten worden uitgehold

Ze is ervan overtuigd dat het hameren op meer controle en dwang is ingegeven door retoriek, niet zozeer door angst. "Die wordt vooral aangeprent. Natuurlijk is er meer bezorgdheid; maar we moeten ook niet vergeten dat politici er baat bij hebben die te laten voortbestaan. Het legitimeert verdere bezuinigingen en grotere veiligheidsbudgetten. En ja, ik denk ook dat het idee dat terroristen het op Nederland hebben gemunt gedeeltelijk retoriek is. De staat dient zijn burgers te beschermen, vanzelfsprekend; maar vooral humanisten mogen niet vergeten wat er nu gebeurt: het uithollen van indivi-

duële vrijheden."

"Als we doorgaan met preventief fouilleren, vingerafdrukken in paspoorten, naspeuren waar mensen wonen, dan zijn we niet ver meer verwijderd van een alwetende staat. Een almachtige staat dus. We moeten heel voorzichtig zijn. Neem het cameratoezicht: je gaat je anders gedragen als je weet dat je in de gaten wordt gehouden. Wat over het hoofd wordt gezien is dat veiligheid nooit een doel in zichzelf is; die is er om individuele rechten te beschermen. Als we die zelf al terugschroeven, dus alles waar onze beschaving om draait, dan valt er ook niets meer te beschermen."

Het gesprek komt op Michael Ignatieffs *politics of lesser evil*, waarin de mensenrechtenprofessor terroristen als nihilisten beschouwt, die dus geen boodschap hebben aan individuele rechten. Toch? Ze schudt het hoofd. "Dat heeft niets met de werkelijkheid te maken. Ik geloof helemaal niet dat we met nihilisten van doen hebben. Terroristen kun je niet over één kam scheren; er zijn vele verschillende groepen. Generalisaties van dat kaliber zijn uiterst riskant."

Nog meer moeite heeft ze met Ignatieffs 'terroristisch tegengif', dat tot cruciale bekentenissen zou leiden. "Het is zeer gevaarlijk als je als beschaafde samenleving tot marteling zou overgaan. Dat is niet alleen moreel verwerpelijk, het is ook in strijd met die beschaving zelf. Dat kan niet, een van de beginselen van onze beschaving is juist de absolute afwezigheid van martelingen." Maar de gedachte erachter is ook onjuist, zegt Rössler. Alsof een paar precieze folteringën alle gevaar uit de wereld zouden bannen. "Dat is naïef. Absolute veiligheid is een idee-fixe; je zou aan het martelen blijven."

Grote verhalen

Veiligheid mag niet ten koste gaan van autonomie, dat is de ene kant. Maar hoe zit het met de privacy die *vrijwillig* wordt prijsgegeven, ja verkocht? "Mensen geven graag iets van hun privacy op in ruil voor veiligheid, of om iets te kopen op internet. Toch geloof ik dat ze echt prijs stellen op hun privacy. Ik denk niet dat ze die zomaar over boord zouden zetten. Wel komt het er steeds op aan zelfbeschikking te definiëren. En dat stuit vaak op verzet, want dan moet je je óók kritisch kunnen verhouden tot de consumptiemaatschappij. Is zelfbeschikking slechts te kunnen kiezen tussen de ene winkel en de andere?"

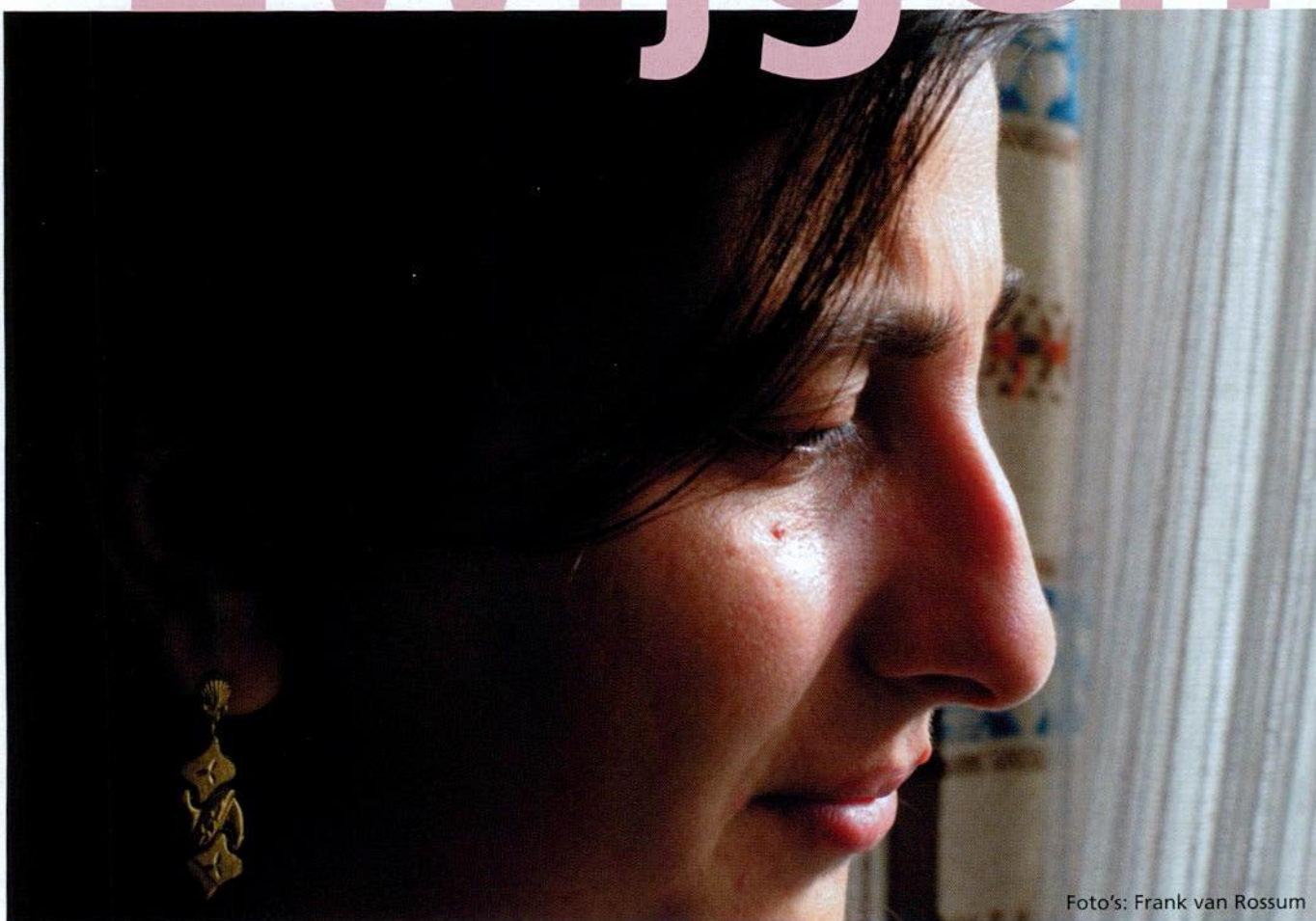
Het is noodzakelijk dat humanisten blijven denken over autonomie en een 'authentiek leven', zegt Rössler. Het postmoderne standpunt dat het kapitalistisch systeem een gegeven is, deelt ze wat dat betreft niet. "Al die grote verhalen van emancipatie, gelijkheid, het menselijk leven waar Marx en Kant het nog over hadden: die zijn die niet zozeer voorbij, die zijn gewoon nog niet uitgekomen. Hoe oud is de vrouwenemancipatie nou helemaal? Het kost tijd en veel inspanning. Het project van de moderniteit is gewoon nog niet gelukt. Maar dat wil niet zeggen dat het project zelf fout is." Met zachte stem: "Bovendien, hebben we iets anders dan zulke ideeën over rechtvaardigheid?" |

Moeizame erkenning van
seksueel geweld als asielreden

Het grote zwijgen

KATJA KREUKELS

Foto's: Frank van Rossum

De Koerdische vrouwen Zeynep en Tugba werden door Turkse militairen mishandeld en verkracht. Uit schaamte durfden ze daar bij hun asielaanvraag in Nederland aanvankelijk niet over te praten, waardoor ze nu kans lopen te worden uitgezet. De Nederlandse overheid erkent dat seksegerichte discriminatie en geweld tegen vrouwen een schending van de mensenrechten is, maar in de asielprocedure is van deze betrokkenheid weinig te merken.

Zeynep Demir is 25 jaar, maar haar bruine ogen zijn dof, missen een jeugdige fonkeling. De Koerdische vrouw is westers gekleed, draagt een witte koltrui met een blauw vest. Haar zwarte halflange haar heeft een koperen glans. Zeynep maakt een uitgebluste indruk. Ze mist alle vitaliteit, zegt ze. Kalmerende middelen maken haar sloom. Het is april 2004.

Vijf jaar geleden is ze gevlucht uit haar Turkse dorp Nusaybin. De Koerdische volgde de sporen van haar man die in Nederland asiel had aangevraagd. Zijn plotselinge verdwijning maakte voor haar het leven onmogelijk binnen de kleine dorpsgemeenschap. "We waren een jaar samen, het huwelijk was nog heel pril, en opeens was hij verdwenen.

het geval. Hij had zich bij het Turkse leger aangesloten en was een verrader.

Tussen vijanden

Zeynep vertelt dat het leger én de PKK druk op haar uitoefenden. Ze werd uitgehoord, geïntimideerd en door de militairen meerdere malen vastgezet op het politiebureau. Ze praat over problemen, maar wijdt niet uit. Haar verhaal stukt. Zeynep gaat verder over de moeizame asielpcedure. Over haar zwerftocht langs Koerdische gezinnen in Nederland toen ze dakloos was. Over haar angst terug te keren naar Turkije.

Pas later in het gesprek, zegt ze waarom ze bang is en laat ze iets los over de groepsverkrachting waar ze het slachtoffer van is geworden. Ze vertelt dat de

Ik heb geschreeuwd tot ik bewusteloos was."

In het dorp wist iedereen al snel wat er gebeurd was. "Ik kon niet meer naar mensen kijken. Iedereen sprak over mij." Ook haar familie keerde zich tegen haar. "Ze vonden me een vieze vrouw, onrein. Ik had de goede naam van de familie aangetast. Mijn vader zei dat hij nog genoeg andere dochters had." Alleen haar moeder steunde haar. Toen bekend was dat Zeynep's man in Nederland zat, hielp ze haar dochter met de vlucht.

Schaamte is geen reden

De Koerdische vrouw arriveerde in Nederland, maar liep vast in de asielpcedure. Ze klapte dicht. Ze durfde aan de IND-ambtenaar niets te vertellen over zichzelf. "Ik schaamde me. Ik ben niet meer schoon. Ik was bovendien bang dat mijn man me in de steek zou laten als hij het zou horen. Ik dacht toen nog dat hij de enige was die me kon helpen. Ik wilde hem niet kwijtraken. Ik hoopte dat zijn vluchtverhaal voldoende zou zijn. Maar hij werd afgewezen." Zeynep verhaalde wel over een ander Koerdisch meisje, dat verkracht werd omdat haar man bij de PKK zat. "Ik hoopte dat de ambtenaar begreep dat het om mij ging. Maar hij vroeg niet door."

Alleen een arts in het AZC kreeg het verkrachtingsverhaal te horen. Op grond daarvan werd de zaak opnieuw geopend. De rechtbank wees de aanvraag echter af en verklaarde: 'Van vreemdelingen die de bescherming van het Vluchtelingenverdrag inroepen mag in beginsel worden verwacht dat zij van meet af aan het hele relaas naar voren brengen bij de autoriteiten van wie ze bescherming verlangen.'

Het is een uitspraak die niet op zichzelf staat. De Raad van State wees al in oktober 2001 een hoger beroep om dezelfde reden af. Een arrest dat richtinggevend is geweest voor latere rechtszaken. De verzwegen informatie had ook hier met seksueel misbruik te maken. De hoogste rechterlijke instantie maakte onder meer kenbaar dat de aanvrager er vanuit moet gaan dat het besprokene vertrouwelijk zal worden behandeld. Lees: psychische problemen of schaamte

'Psychische problemen of schaamte legitimeren niet het achterhouden van pijnlijke feiten'

Pas toen ik in Nederland was, hoorde ik dat hij zijn dienstplicht wilde ontlopen." De jonge vrouw wist in eerste instantie niet waarom haar man was verdwenen. Maar niemand geloofde haar. De Turkse militairen in haar dorp beschuldigden haar man van aansluiting bij de PKK. Volgens de PKK was het omgekeerde

dorpswachter, verantwoordelijk voor de ordehandhaving in het dorp, haar uitleverde aan Turkse soldaten met de boodschap: 'Dit Koerdisch meisje vertelt niets aan ons. Doe maar met haar wat je wil om iets uit haar te krijgen.' "Ze sloegen me, trokken aan mijn haar. Ik werd geblinddoekt, vastgebonden op een bed.

legitimeren niet het achterhouden van pijnlijke feiten.

Zeynep hoopt dat ze op basis van haar vijfjarige verblijf in Nederland mag blijven samen met haar vijfjarige dochter en driejarige zoon. Maar volgens vluchtelingenorganisatie Prime kan alleen een politieke actie haar nog helpen.

Geen eerlijke kans

Petra Schultz werkte voor Prime als coördinator van de vrouwengroep. Prime vangt vrouwen zoals Zeynep op die op straat zijn gezet. De vluchtelingenorganisatie helpt bij het vinden van onderdak, medische hulp en juridische bijstand. Schultz heeft de problemen van Zeynep en veel andere vrouwelijke asielzoekers van dichtbij meegemaakt. Schultz vindt dat deze vrouwen niet

ke asielzoekers vertellen, net als Zeynep, in eerste instantie niets over de seksuele trauma's die ze hebben opgelopen. Ze kunnen niet inschatten hoe groot de kans is dat ze er wat aan hebben. Hun enige zekerheid is dat hun familie ze deze openbaring zal nadragen. Ze zijn bang. Pas later in de procedure breekt dit zwijgen op. Als ze in het eerste en tweede gehoor geen melding hebben gemaakt van het seksueel misbruik maken ze in de beroepsfase weinig kans."

Petra Schultz heeft moeite met dit restrictieve beleid. Ze vindt de 48-uursprocedure te kort om pijnlijke ervaringen boven tafel te krijgen. Er is meer tijd en ruimte nodig. "In het eerste gesprek overziet een vrouw nauwelijks hoe belangrijk haar verhaal is. Ze is gedesoriënteerd, moet fysiek bijkomen en weet

is, blijft het daar vaak bij."

Seksueel misbruik zou volgens Schultz ook zwaarder moeten wegen als politiek instrument. Het wordt in haar ogen te snel afgeserveerd als privé-probleem. "Iemand wil zijn lusten botvieren op iemand anders. Basta. Dat is te beperkt. Verkrachting wordt juist vaak als wapen gebruikt om de familie van een vervolgde politiek activist te ontwrichten en familieleden te vernederen. De IND zou zich meer moeten verdiepen in de positie van de vrouw in andere landen dan Nederland."

Geweld is gewoonte

Tugba gaat zitten. Ze draagt een rode jas en een zwarte hoofddoek waarop gele en roze bloemen zijn geborduurd. Ze knoopt hem los. De Koerdische (29) zegt dat ze álles heeft meegemaakt. Ze stroopt haar mouw op en laat haar gebroken arm zien. Ze vertelt haar verhaal op een onsamenhangende manier, in het Turks. Het zijn stukjes herinnering die ze in willekeurige volgorde lijkt op te lepelen. De tolk vertelt dat ze veel herhaalt. Haar stem beeft. Soms stopt ze en huilt ze even. Tugba geeft aan het slachtoffer te zijn van intimidaties, fysieke mishandeling en seksueel misbruik van de dorpswachter en het Turkse leger

'Dit Koerdisch meisje vertelt niets aan ons. Doe maar met haar wat je wil'

altijd een eerlijke kans krijgen in de Nederlandse procedure. Het inlevingsvermogen van de overheid is volgens haar nihil. Het taboe in veel landen om openlijk te praten over seksualiteit is daar een voorbeeld van. "Veel vrouwelijk

niet wie haar wil helpen. Wat is de rol van de rechtsbijstandverlener? Wat is de rol van de IND-ambtenaar? Er zijn geen fasen van groeiend vertrouwen ingebouwd. Een ambtenaar vraagt wel naar misbruik. Maar als het antwoord 'nee'

Advocate Gerda Later: 'Zo kan het niet langer.'

in haar dorp Midyat. Net als bij Zeynep ging het niet om haarzelf. Een deel van haar familie, waaronder haar man en zus, zit bij de PKK. Tugba vertelt dat de politieke activiteiten van haar naasten haar veel ellende hebben bezorgd. Ze benadrukt dat ze nooit iets tegen de regering heeft gedaan. "Ik durfde nog geen foto van Öcalan (inmiddels ter dood veroordeelde Koerdische leider) aan te raken." Maar ze bleef in de ogen van Turkse soldaten wel verdacht. Ze kon immers zo overlopen. Bovendien was Tugba in haar positie een ideale informatiebron. Ze vertelt dat ze op een politiebureau meerdere malen is uitgehoord. Tugba noemt ook een voorval in haar dorp. Turkse soldaten grepen haar man. Zij protesteerde en werd overal geschopt. Ze was vier maanden zwanger; haar kind werd dood geboren. Eén herinnering heeft ze niet aan de IND verteld. "Het liefst wil ik alles uit mijn verleden vergeten." De dorpswachter bracht haar naar een stal waar ze door meerdere mannen werd verkracht. Ook door de dorpswachter. "Ze heeft de guerrilla's eten gegeven," zeiden ze. Ik voelde een geweer tegen mijn hoofd aan, kon niks doen. Ik begrijp het niet. Ik heb nooit iemand pijn gedaan." Tugba voelde zich voor het blok gezet. "Of je moet je eigen volk verraden of je gaat bij de PKK of je vlucht." Samen met haar man en kinderen besloot ze

te vertellen over de verkrachting. "Ik heb me vreselijk zwak gevoeld en veel problemen voor me gehouden. Ik was te angstig. Ik dacht: als ik alles vertel en toch terug moet dan is dat het einde. Van vrouwen die onrein zijn, wordt verwacht dat ze zelfmoord plegen."

Hard, helder en schrijnend

Een paar maanden verder: september 2004. De dossiers van Tugba en Zeynep zijn ondergebracht bij de Haagse asieladvocaat Gerda Later. Een hectische eenmanszaak waar de telefoon voortdurend rinkelt en de gedreven advocaat haar werk verricht tussen torenhoge stapels mappen en papieren. "Ik ken de

de ogen van hun familie. Terugsturen kan hun dood betekenen." Met enig stemverhef. "Ik loop al jaren tegen de IND aan te schoppen. Ze kunnen daar veel meer. Maar het beleid is zó restrictief op dit moment. Ik begrijp niet dat ze bij het ministerie niet inzien dat een getraumatiseerde asielzoeker haar verhaal niet meteen kan oplepelen bij de eerste de beste contactambtenaar van de IND."

Met Tugba gaat het op dit moment niet goed, vertelt Gerda Later somber. "Ze is erg bang en huilt heel veel. Tugba beleeft alles opnieuw. Hoe meer mensen iets weten, hoe banger ze wordt. Bang dat haar familie er achter komt." Later gaat voor haar een nieuwe procedure aanspannen en probeert daar stukken van haar psychiater bij te betrekken. "Ik wil de feiten hard, helder en schrijnend op tafel leggen. Maar het is erg moeilijk om met Tugba over de verkrachting te praten. Soms durf ik niet verder te vragen. Je weet niet wat je oprakelt." Zeynep daarentegen is volgens de advocaat sterker geworden. Ze is al een paar stappen verder. De Koerdische is er al langer mee bezig en wil nu vechten voor haar en haar kinderen. Toch blijft het ook bij Zeynep moeilijk om de verblijfskansen in te schatten. Enigszins opgetogen vertelt de advocaat dat ze onlangs ontdekte dat er bij deze Koerdische vrouw nog een aanvraag voor een verblijfsvergunning loopt om humanitaire redenen. "Daar wil ik achteraan gaan. Het verzoek is, zo ver ik weet, nog niet afgewezen. Verder speel ik met de gedachte om de openheid op te zoeken en politieke druk uit te oefenen: een brief aan minister Verdonk, kamerleden inschakelen. Zo'n zaak kun je niet zomaar door de plee spoelen. Ik vind dat Nederland zich sterk moet maken voor de rechten van deze vrouwen. Het kan zo niet langer. Deze problematiek verdient aandacht." | **De naam Tugba is om privacyredenen gefingeerd**

Katja Kreukels heeft eerder dit jaar met deze twee vrouwelijke asielzoekers gesproken voor het multiculturele maandblad Bijeen, dat onlangs is opgeheven.

'Hun enige zekerheid is dat hun familie ze deze openbaring zal nadragen'

te vluchten. Eerst naar de naburige stad Mardin. Maar hun huis werd ontdekt door het Turkse leger. De vlucht ging verder naar Duitsland. Daar kreeg ze geen asiel omdat de vervolging niet op haar gericht zou zijn, maar op haar familie die politiek actief is. Haar man werd afgewezen, omdat hij lid is van de in Duitsland verboden PKK. Vijf jaar geleden klopten ze in Nederland aan. Ook zonder succes. Hun positie was al zwak; het was immers niet hun eerste asielaanvraag in Europa. Haar verhaal was bovendien niet volledig omdat ze uit schaamte niets durfde

problematiek. Beide vrouwen komen uit de provincie Mardin in Turkije. Dit is een grensgebied met Syrië. Een onrustig gebied. Veel PKK'ers trekken via deze streek Turkije binnen. Dat verklaart ook de grote aanwezigheid van Turkse militairen en dorpswachters. Ze bewaken de omgeving. Het is niet makkelijk om in dit spanningsveld te wonen. Er komen veel getraumatiseerde vrouwen uit deze omgeving."

Zeynep en Tugba kampen volgens de advocaat, net als veel andere vrouwelijke asielzoekers, met een gigantische problematiek. "Ze zijn verkracht. Onrein in

Michose

Als God in Oostenrijk

Als God ergens woont, dan moet het wel in Oostenrijk zijn. Het is het enige land waar de plaatselijke stamhoofden je bij het voorbij wandelen begroeten met 'Grüss Gott'. Zij groeten dus niet jou, maar God. Ik denk dat dit komt omdat zij weten dat God ergens tussen hun alpen woont, verscholen als een Bin Laden tussen de Afghaanse bergen. Je weet maar nooit, denken ze, dat die wandelaar tussen de koeienbellen, Onze Lieve Heer is. Hij zou je met één blik naar de verdorvenis kunnen wensen, of erger nog, je veroordelen tot een Tiroler hiernamaals. Je kan maar beter het zekere voor het onzekere nemen en iedereen als een God begroeten.

Ik stel me dus voor dat ze behoorlijk op hun alpenhoorn getrapt zijn, in hun lederhosen getast, die Oostenrijkers. Hadden ze net zo'n goede banden met Rome en met Zijn plaatsvervanger op aarde gesmeed. Ging Zijne Beverigheid nu eindelijk hun laatste Keizer, Karl I, zalig verklaren en meteen alle Oostenrijkers een stukje dicht bij de eeuwige zaligheid brengen. Komt die bisschop Kurt Krenn alsnog roet in de rijstpap met gouden lepeltjes gooien, met zijn seminarie in Sankt Pölten. Nochtans een goeie jongen, die Krenn, uit het juiste Oostenrijke hout gesneden. Toen de Weense aartsbisschop, Hans Herman-Gör in de jaren negentig besmeurd dreigde te raken door een seksschandaal, bedekte Krenn alles met zijn mantel der liefde. Hij was een echte leider en echte leiders hebben lak aan wat het volk denkt. Twaalfduizend mensen betoogden in 1993 om zijn aftreden te eisen, maar dat heeft de man nooit van zijn miserie afgebracht. Was Jezus tenslotte ook niet helemaal alleen in het Hofken van Olijven? Echte leiders kunnen elkaar appreciëren, zoveel is duidelijk. Krenn stak zijn sympathie voor FPÖ-leider Jörg Haider dan ook niet onder kerkstoelen of -banken en beklemtoonde in een interview dat hij hem 'heel sterk waardeerde'. Bisschop Kern zette daarmee een

eeuwenoude Vaticaanse traditie voort. In mijn land was kardinaal Van Roey tijdens de Tweede Wereldoorlog ook beste maatjes met de Nieuwe Orde en u moet het aan de Grieken maar eens vragen, hoe hun kerk orthodoxe broodjes bakte met de kolonels in de jaren zeventig.

Ach, het is bijzonder droevig, wat de Oostenrijkers nu te beurt valt. Zij die weinig meer hebben dan de koekoeksklok om trots op te zijn. Hun boegbeeld, bisschop Krenn, is van zijn voetstuk gevallen. En waarom? Omdat er in zijn seminarie pornoprentjes op de computers zaten. Wat zou het. Op welke PC zitten er geen jpg's van wellustige deernes. Heidi in Tirol. En wat dan? Het vlees is zwak en hoe moeten aanstaande priesters hun vak leren als ze geen materiaal ter beschikking hebben om die zwakte te bestuderen? Neen, als u het mij vraagt is Krenn een vooruitstrevend pedagoog en zijn die vieze prentjes gewoon didactisch materiaal. Oké, er zaten prentjes met blote kindjes bij, maar wat zei Jezus zelve over de kindjes? Juist, dat ze tot hem moesten komen.

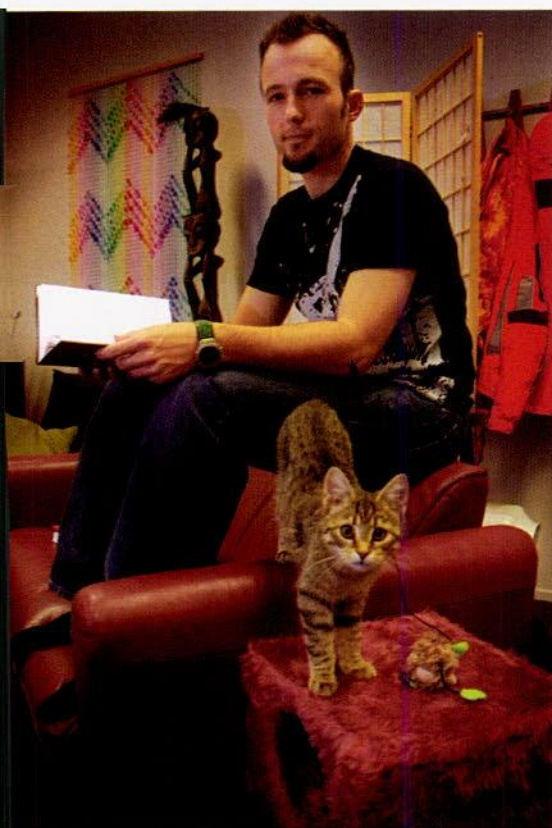
'Het vlees is zwak, dat moeten seminaristen ook leren'

En ja, er zaten ook plaatjes tussen van seminaristen die onwelvoeglijke dingen met elkaar deden. Dat is althans wat de kranten vertellen. Maar ik heb er enkele van gezien, van die prentjes, en ik kan u zeggen: dat is allemaal schromelijk overdreven en uit zijn context gerukt. Want wat staat er op die prentjes? Aanstaande priesters die elkaar in het kruis tasten. Zeg nu zelf, wat is er vromer dan het kruis te betasten?

Optimisten zijn het, de jongeren tussen pakweg 24 en 32 jaar. Echte tegenslagen kennen ze niet en ze willen alles: studeren, reizen, leuk werk. Verandering is belangrijk, net als alle opties open houden. 'Het is weer eens wat anders', is hun slogan. Maar de toenemende werkloosheid legt de jongeren grenzen op.

Werkloosheid beïnvloedt 'biografisering'

Jonge generatie snakt naar ve

Arno Gouweleeuw (28)

Arno Gouweleeuw (28) heeft al een grillige levensloop achter de rug. Na een studiejaar accountancy en een jaar Australië, studeerde hij anderhalf jaar HBO Facilitaire Dienstverlening en werkte vervolgens bij een transportbedrijf totdat hij een computerbedrijf opzette. Helaas liep de samenwerking met zijn partner stuk en Arno ging als freelancer verder. Een fulltime functie als systeembeheerder in vaste dienst kon hij niet weerstaan. Na een paar jaar belandde hij echter in de ziektewet door RSI. "Toen ik thuis zat, ben ik gaan nadenken over de toekomst. Wilde ik systeembeheerder blijven? Ik twijfelde, het was een totale chaos in mijn hoofd." Arno besloot ontslag te nemen. "Daarna kon ik op de bank gaan zitten en denken: wat nu? Maar ik kon ook iets gaan doen wat ik nog niet had gedaan." Hij vertrok naar Zwitserland om 'leeg te worden' en te werken in een hotel. "Daar dacht ik na over wat ik in mijn oude werk het leukste vond. Dat was het helpen van mensen als ze bijvoorbeeld een computerprobleem hadden en blij naar huis gingen met een gerepareerde computer. Ik kwam er achter dat ik in mijn toekomstige werk plezier wilde combineren met iets nuttigs doen." In het hotel ontmoette hij toeristen die in de zorg en psychiatrie werkten en hem vertelden over hun vakgebied. "Dat klonk goed. Ik hoorde over de combinatie van werken en leren in de psychiatrieverpleging. Ideaal, want alleen studeren zie ik niet zitten, ik ben geen studiegek." Terug in Nederland koos Arno voor de duale studie HBO-Verpleegkunde. Intussen volgt hij het tweede studiejaar. "Ik zit nu vast aan een studie van vier jaar, dat vind ik wel beangstigend. Maar ik kan er mee omgaan. Nu moet ik proberen de uitdaging erin te blijven zien. En ik weet dat ik met dit diploma veel leuke kanten op kan. Ik kan werken in de psychiatrie, een verpleeghuis of een ziekenhuis en ik kan naar het buitenland, Afrika bijvoorbeeld. Het diploma zorgt voor zekerheid en de rest komt nog wel."

Bas Niemansverdriet (33)

Bas Niemansverdriet studeerde op zijn 25e af als Communicatiewetenschapper en reisde vervolgens een half jaar door de Verenigde Staten. Na thuiskomst werkte hij tijdelijk op de afdeling internationaal bankieren bij een grote bank en werd daarna afdelingshoofd bij een concurrerende bank. "Op deze afdeling paste ik niet, het was me te behoudend en ik had andere ideeën." Vanwege een reorganisatie werd Bas' contract niet verlengd. "Dat vond ik niet zo erg. Ik had daar m'n leven niet willen slijten, dan zou ik heel ongelukkig zijn geworden." Wat nu, vroeg hij zich af. In ieder geval geen internationaal bankieren en ook geen banken meer. "Ik kan me in dat werk niet verder ontwikkelen en ik wil mijn nieuwsgierigheid prikkelen." Maar wat hij precies wilde, wist Bas niet. "Toen ik werkloos werd, anderhalf jaar geleden, ben ik vrij snel naar een loopbaanadviseur gegaan. Daar heb ik tijdens groepsbijeenkomsten gewerkt aan het verwerken van m'n ontslag en frustraties die ik op mijn werk had opgebouwd. Ik merkte dat er nog een bepaalde woede in me zat." Intussen had Bas ook met druk te maken. "Druk die ik mezelf oplegde. Dat ik weer snel een baan moest vinden, dat er echt iets moest gebeuren. Maar dan dacht ik weer: rustig, ik ben op de goede weg bezig. Ik neem de tijd om te ontdekken wat ik wil, ik kies de lange termijnoptie." Na het verwerkingsproces volgde de 'wat wil ik'-fase met een persoonlijk consultant. "Daar dacht ik na over mijn drijfveren in mijn jeugd, in welke omgeving ik het beste pas en waarom ik zo lang in het internationaal bankieren heb gezeten. Ik begon lijnen te zien, werd bewuster van mijn sterke kanten en mogelijkheden." Het is Bas nu duidelijk dat hij vooral plezier en zelfontplooiing uit zijn werk wil halen en dat hij zijn nieuwsgierigheid ruimte moet geven. Hij volgt nu een cursus in de uitgeverijbranche en hoopt in die sector werk te vinden.

andering

Veel twintigers in de jaren tachtig streefden naar groei, materiële groei. Snel promoties maken, door-groeien in de organisatie en veel geld verdienen, waren van belang. Heel andere waarden dan de jongeren in de jaren zestig. Ook daar stond groei voorop, maar dan spirituele, mentale groei. Werk als middel om jezelf te ontplooiën. De huidige groep jongeren zal ongetwijfeld elementen uit de voorgaande generaties meepikken, maar groei, mentaal of materieel, is niet meer het belangrijkste. Het gaat nu om verandering. "Jongeren moeten bij alles wat ze doen het idee hebben dat ze steeds voor iets anders kunnen kiezen,"

vertelt Henk Vinken, jeugd- en generatiesocioloog verbonden aan de Universiteit van Tilburg. "Het gaat hen niet om beter of

'Zij geloven sterk in de maakbaarheid van de eigen toekomst'

mooier, maar om het zoeken naar mogelijkheden om iets anders te doen. Ze willen alle opties open houden." Die veranderingszucht leidt tot vragen die met alle aspecten van de levensloop te maken hebben. Leg ik me met deze partner niet teveel vast? Als ik kies voor een kind, welke keu-

zes zijn dan niet meer mogelijk? Jongeren van nu zijn veel meer dan voorgaande generaties bezig met 'biografisering', het nadenken over de eigen levensloop. Maar dan wel een biografie waarin alle mogelijkheden staan en alle richtingen open worden gehouden. Andere generaties volgden meer het klassieke levensloopmodel. Vinken: "Je begon aan een baantje, liep tegen een meisje op, trouwde en kocht een huisje. Je maakte eerst keuzes, nam deel aan het maatschappelijk leven en keek pas achteraf of deze levensloop het voor je was. De jongeren van nu denken nu al na over hoe hun levensloop er uit moet zien, wegen keuzes tegen elkaar af nog voordat ze langdurig aan de samenleving hebben deelgenomen en een baan of relatie 'uitgeleefd' hebben." Deze biografisering is volgens de socioloog nu op zijn hoogtepunt.

Jeugdig optimisme

De veranderingsdrift en de vragen 'wat wil ik?' en 'wat kan ik?', komen ook terug bij het uitstippelen van een loopbaan. Werk is niet meer zo'n heilige koe als het was bij de voorgaande generatie jongeren. Ook hier speelt verandering een belangrijke rol. Vinken: "Jongeren kiezen voor het switchen van banen en voor werk waarbij ze functie of werkinhoud kunnen veranderen. Zij geloven in de maakbaarheid van de eigen toekomst, dus ook op het gebied van werk en

Foto's Rainier Isendam

loopbaan." En daar ligt een probleem. Door de slechte economische situatie van de laatste jaren is het niet altijd meer mogelijk regisseur van je eigen leven te zijn. "Het beeld dat ik schets van deze generatie gaat uit van de ideale situatie zoals de jongeren zich dat zelf voorstellen. Maar dan is er de praktijk. Het cultureel ideaal dat alles kan en keuzes anders mogen zijn, is niet altijd mogelijk. De realiteit kan anders uitpakken." En dat gebeurt. Ook onder jongeren neemt de werkloosheid toe en krijgen na ontslag door overheid en uitkeringsinstantie beperkingen opgelegd. Betekent dit het einde van de vrijheid en veranderingsdrift van de jongere? Nee, nog niet, zegt Vinken. "Door hun jeugdig optimisme en geloof in eigen competenties gaat deze generatie makkelijker om met werkloosheid dan andere generaties. De werkloze jongeren van nu denken: mijn tijd komt nog wel, nu heb ik tijd om iets anders te doen, zoals het maken van een wereldreis of Spaans leren in Spanje. Het is weer eens wat anders, een typische slogan van deze generatie."

Tegenslagen

Dat alles koek en ei is bij deze generatie, blijkt een misverstand. De keuzevrijheid, het openhouden van opties en het maximale uit alles halen: sommigen kunnen die druk niet

aan. Vinken: "Jongeren hebben, ondanks hun optimisme, soms het gevoel het maken van keuzes niet helemaal in de vingers te krijgen. Door een keuze te maken, moet je andere keuzes laten vallen. Dat druist in tegen de behoefte alle opties open te houden en leidt tot hypernervositeit." Daarnaast zijn er grenzen die door de buitenwereld aan de jongeren worden opgelegd, zoals dus het gebrek aan banen en de re-

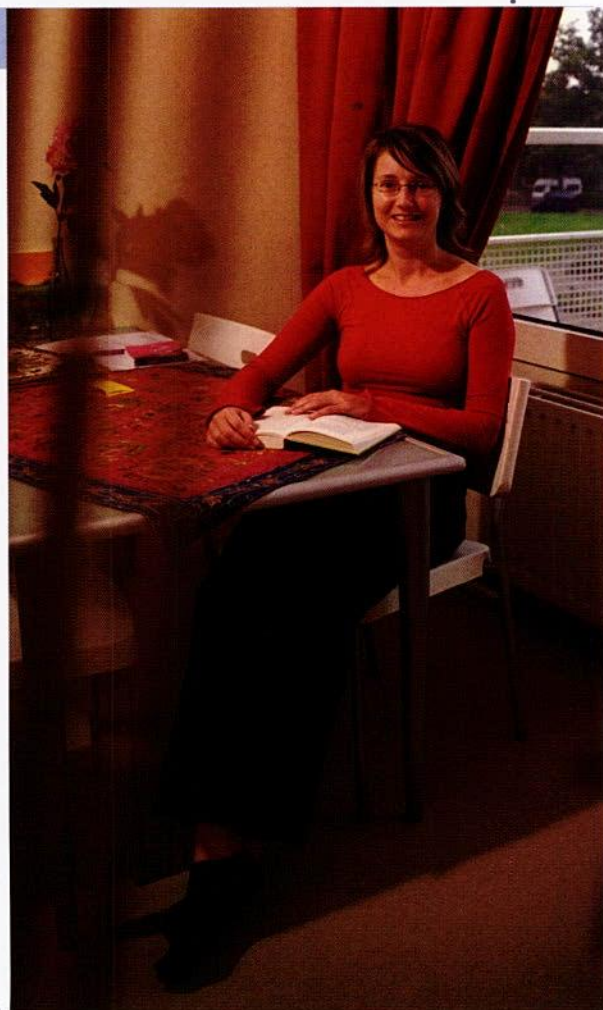
gels van de uitkeringsinstantie. "We weten nu nog niet uit onderzoek of jongeren van nu hierdoor hun

'Jongeren zijn meer dan voorgaande generaties bezig met hun levensloop'

optimisme laten varen, de economische crisis duurt daarvoor ook nog te kort," vertelt Vinken. Maar houdt de crisis aan, dan kan volgens de socioloog deze generatie jongeren vroeg of laat het dekse! op de neus krijgen. "Het stoplicht staat voor hen op oranje, want wat gebeurt er met het idealisme en optimisme als de crisis en werkloosheid te lang duurt? Wat als blijkt dat je met de 'alles moet kunnen'-oriëntatie uiteindelijk niks kan?" |

Cindy Ritmeester (32)

Vorig jaar werd Cindy Ritmeester (32) ontslagen als internetspecialist bij een IT-bedrijf, waar ze vier jaar werkte. "Het was al een tijdje aan het rommelen binnen het bedrijf, maar ik had niet verwacht dat de hele afdeling ontslagen zou worden." Cindy ging na het bericht dat haar baan op de tocht stond als een gek solliciteren. "Je bent toch wel in paniek. Wat moest ik gaan doen?" Direct na het ontslag en na een korte vakantie, kwam Cindy in een dipje terecht. "Toen ik thuis zat was ik toch wel verdrietig en kwaad, vooral over de manier waarop ik er uit ben gegooid." Na de verwerking van het baanverlies, volgde een periode van onzekerheid. "Wat nu, vroeg ik me af. Het is een heel slechte tijd om je baan kwijt te raken en ik twijfelde erg over wat ik wilde. Ik zat al een tijdje te denken aan een verblijf in Spanje, maar de plannen bleven zo vaag en ongrijpbaar. Net toen ik afstand nam van mijn buitenland-plannen, vond ik een bureau in Spanje dat vertalers zocht." Cindy schortte haar WW-uitkering op en vertrok voor drie maanden naar het mediterrane land. De tijd daar deed haar goed. "Ik merkte dat ik afstand nam van het dagelijkse leven in Nederland. Het werd veel makkelijker dingen op een rijtje te zetten en om antwoorden te krijgen op wat ik wilde en hoe ik me voelde. Gevoelens die ik in Nederland niet goed kon plaatsen, werden duidelijk. Ik liet veel los, zoals het *moeten* van veel dingen, bijvoorbeeld het moeten hebben van een vaste baan." Bij terugkomst in Nederland zat Cindy vol energie en creativiteit. "Uiteindelijk ben ik er dankbaar voor dat ik mijn baan ben kwijt geraakt, anders was ik waarschijnlijk niet naar Spanje gegaan." Cindy werkt nu met een tijdelijk contract als vertaalster. En de toekomst? "Ik kijk nu minder vooruit. Ben ook minder hard voor mezelf, stel minder eisen. Ik mag van mezelf nu fouten maken en ga makkelijker met werk om."

Carrie

Wildplassen

Ik heb het volste vertrouwen in de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht. Dat komt misschien omdat ik alle keren dat ik werd gedagvaard ben vrijgesproken. Maar dat bewees dat een rechter eerlijk is, zijn gezond verstand gebruikt en niet meedoet aan de waan van de dag. Ik schoot dan ook spontaan in de lach toen ik een hotemetoot in een krijtstreep tijdens een lezing hoorde zeggen: "wij hebben met de rechterlijke macht afgesproken dat de straf voor verslaafden altijd drie keer zo hoog zal zijn als voor normale burgers." De hotemetoot keek gepikeerd mijn kant op. Hij vond zijn eigen woorden blijkbaar minder komisch dan ik. En hij ging door. "Staat er bijvoorbeeld op wildplassen, bedelen of rondhangen in de stad 1 dag hechtenis, dan wordt dat bij verslaafden 3 dagen per delict. Dat stapelen we dan op tot we drie maanden hechtenis bij elkaar hebben. Dan sluiten we ze op. En voldoen we aan de targets die het gemeentebestuur van Rotterdam ons gesteld heeft. Namelijk dat we elke verslaafde drie maanden ergens opgenomen hebben."

Op dat moment moet ik er heel dom uitgezien hebben. Mijn mond stond open van totale verbijstering. Mijn ogen wiebelden scheel op steeltjes. Van het woord 'target' word ik al helemaal eng als het over mensen gaat. Maar van de inhoud van zijn verhaal werd ik misselijk. Het kon toch niet zo zijn dat de politiek een dealtje maakte met de rechterlijke macht? Zo van: lieve rechters, geven jullie de junkies nou lekker veel straf, dan kunnen wij als politiek er goeie sier mee maken dat we ze van de straat hebben gehaald?

Ik keek om me heen, ik zag maatschappelijk werkers, directeurs van welzijnsinstellingen en politieambtenaren rustig aantekeningen maken. Ik stak mijn vinger op maar de hotemetoot negeerde me. Ik kende zijn naam niet dus toen zei ik maar netjes: "Hé!"

Toen moest hij wel naar me kijken. "Het kan toch niet zo wezen dat een meisje van de Keileweg als ze een plasje zit

te doen achter een auto drie keer zoveel straf krijgt als een kudde corpsstudenten die niet eens meer kunnen richten als ze de kroeg uitkomen?"

De hotemetoot knikte en de andere sprekers achter de paneltafel knikten ook. Jawel, dat kon mooi wel. Want dat hadden ze zo afgesproken. Met de zogenaamde onafhankelijk rechterlijke macht.

Ik was van streek toen ik naar buiten liep. Ja, ik had altijd eerbied gehad voor een rechter in een zwarte toga met dat opwindend witte beflapje erbovenop. Maar nu niet meer. Ik was mijn vertrouwen in de rechtsstaat volledig kwijt. Ik besloot nooit meer naar de Rijdende Rechter te kijken...

Tot er een artikel in de krant verscheen met de opwindende kop 'kantonrechter weigert hogere straf voor wildplassen'. Waarin een Rotterdamse kantonrechter tegen het Openbaar Ministerie had gezegd dat hij de eis 'onzin' vond, toen het OM had betoogd dat het om een dakloze verslaafde ging, die

'Ik had altijd eerbied voor een rechter in toga met zo'n opwindend wit beflapje'

dus meer straf moest krijgen dan er eigenlijk op een plasje stond. 'Onzin'... u moest eens weten hoe ik door dat ene kleine woordje weer gerustgesteld was.

Want de politiek mag best uit zijn nek lullen; de waan van de dag schrijft allerlei gekkigheid voor, maar in onze democratie is en blijft een rechter lekker onafhankelijk. En dat wouen we graag zo houden. Edelachtbare, dank u wel!

WERK IN UITVOERING

JAAN VAN AKEN

Wat doen humanistische organisaties in de praktijk?
In deze aflevering aandacht voor het werk van
een humanistisch raadvrouw op de universiteit.

Humanistisch raadvrouw voor studenten

Verbinding zoeken op

Loopbruggen verbinden de gebouwen van de Technische Universiteit (TU) Eindhoven met elkaar. Een trap verbindt de begane grond met de kelder van het hoofdgebouw waar humanistisch studentenraadvrouw Willemien Fraaije haar onderkomen heeft. Verbinden is het sleutelbegrip voor haar werk, vindt Fraaije. "Mijn verbinding met studenten is onder andere individuele hulp. Vaak bij ingrijpende gebeurtenissen als ziekte of dood van een van de ouders."

Ook klopten vorig jaar studenten uit Irak aan bij haar. "Ze zaten in een loyaliteitscrisis. Hun familie zit in Irak en zij studeren hier, dat is heel moeilijk te verkroppen voor hen." Ook zijn er studenten met angst voor de toekomst. "Een student gaat afstuderen en vraagt zich af: wat nu? Je bent je identiteit als student kwijt en een nieuwe is er nog niet. Ik probeer er te zijn voor studenten en help hen helder te krijgen waar de pijn en de onzekerheid zit. Ik kan niet meer en niet minder bieden dan een luisterend oor."

Identiteit ontwikkelen

Haar rol vindt ze belangrijk omdat het in technische opleidingen niet zo voor de hand ligt om levenskwesaties als ziekte en angst uit te diepen. "Je hebt te maken met jonge mensen, die bezig zijn een eigen identiteit te ontwikkelen. Na het weekend komen de meesten hun hart luchten. "Een student met een doodzieke moeder, die net voor een tentamen staat. Dat soort verhalen is hartverscheurend. Hij is juist het leven aan het opbouwen en ziet tegelijkertijd het leven wegglijden van een van de mensen die heel belangrijk voor hem is. Ik probeer dat verdriet op te vangen, het afgelopen jaar denk ik bij vijf studenten." De studententijd is een periode van veel nieuwe indrukken en ervaringen, die vormen mede de blauwdruk van jezelf. Andere ervaringen meet je af aan die periode." Daarom

ook was er het dagboekproject voor eerstejaars. "We hebben een aantal studenten gevraagd een dagboek bij te houden en gepraat over hun ervaringen. De eerste maanden op kamers zijn vaak moeilijk, hun hele leven staat op zijn kop. Ik denk dat dat bij de TU zeker meespeelt bij het aanstellen van een humanistisch studentenraadvrouw." Ze is in dienst sinds 1987. "Ik zag deze functie voor tien uur per week en ik dacht meteen: dat vind ik leuk en dat kan ik."

Zelfacceptatie

Wat Willemien Fraaije duidelijk ook leuk vindt is het maandelijks contact met de homoseksuele studenten van de Stichting 1 op Tien. "Het is een plek waar studenten erkenning en herkenning vinden voor hun homoseksuele geaardheid," vat Fraaije samen.

De bestuursleden vertellen over de introductietijd waarin ze 680 studenten een filmpje vertoonden over 1 op Tien. "Tijdens het filmpje zijn ze allemaal stil, maar je weet dat er onder elkaar grappen worden gemaakt. Dat is stoerdoenerij. De TU is vrij progressief," vindt bestuurslid Bas.

Negatieve reacties kregen ze niet vertelt Bas, wel kritische vragen. Of de stichting nog nodig is bijvoorbeeld. "Jazeker, je biedt mensen steun en gezelligheid, helpt ze bij meer zelfacceptatie," vertelt voorzitter Frederik. "Wat vinden jouw ouders ervan, vragen ze bijvoorbeeld. Er zijn mensen uit andere culturen die het thuis nooit vertellen. Mensen die er echt niet uitkomen, zoeken contact met Willemien." De gezelligheid komt van activiteiten als filmavonden, zwemmen, een jongerenavond bij het COC en de wekelijkse lunches. Frederik: "Het is heel anoniem en daardoor laagdrempelig."

Een belangrijk deel van Fraaijes werk is contacten onderhou-

'Ik ga niet met de deur dicht wachten tot er een student langskomt'

Foto: Bram Saeys

de universiteit

den met studenten, maar ook binnen de organisatie van de universiteit met de multiculturele studentenvereniging Mosaic en de studentenkerk bijvoorbeeld. "Als je de deur dicht doet en gaat zitten wachten tot er een keer een student naar je toekomt, wordt mijn werk een heel kleine functie. Ik loop vaak over het universiteitsterrein, naar de stilteruimte bijvoorbeeld. Ik ben geen kantoortype."

Vol trots showt Fraaije de stilteruimte. De rust die de plek uitstraalt is mede te danken aan de hoogte en het vele blauw in verschillende tinten. Aan de linkerkant is een afgescheiden ruimte. 'Niet met schoenen betreden' staat er. Op de vloer liggen kleedjes waarop gebeden kan worden. De nazomerzon schijnt door de hoge ramen. "We hebben gezocht naar iets dat ons verbindt, dat is het licht. Het noorderlicht verbindt ons, dat schijnt voor ons allen. Ik ben altijd op zoek naar verbinding, daar kun je aan werken."

De stilteruimte is er voor uiteenlopende gebruikers, waaronder Fraaije. "Individuele stilte kan gebed zijn, maar ook meditatie. Moslimstudenten bidden er een aantal keren per dag. We krijgen steeds meer een multiculturele universiteit doordat meer islamitische studenten de poorten bereiken. Het waardevolle is dat de universiteit met deze ruimte daarop probeert in te spelen en studenten de mogelijkheid biedt zich te verbinden aan de TU."

Het goede leven

Witte krukjes staan in een cirkel waar op uitnodiging van Fraaije onder andere filosofische lunchgesprekken plaatsvinden. Gewoonlijk komen daar zo'n tien studenten op af. "Studenten met een filosofische belangstelling. Dat is een select groepje op de TU, maar het is een goede zaak dat ze be-diend worden." Ze hebben bijvoorbeeld het boek 'Het goede

leven' van Fernando Savater besproken. "Hij is in dat boek in gesprek met zijn zoon over alle mogelijke levensvragen. Wat is voor jou het goede leven, was bijvoorbeeld een vraag aan studenten. Dat het goed gaat met de belangrijke zaken, met mijn vrienden, thuis en mijn studie, was dan vaak het antwoord. Bijna nooit komen er dan een dikke auto of een hele hoop geld naar voren. Ik realiseer me dat we ook dat soort studenten aanspreken."

Islamitische studenten

Buiten loopt Fraaije Mohammed tegen het lijf, een student die ze kent van de multiculturele studentenvereniging Mosaic. Mohammed meldt dat hij veel geleerd heeft van Willemien. "We praten heel open met elkaar. Dat is leerzaam omdat ze meer levenservaring heeft." Fraaije antwoordt dat ze heel geïnteresseerd is in de denkbeelden van islamitische studenten. En zo is het tweetal ineens verwickeld in een gesprek over religie. "Jij hebt de islam als godsdienst. Als je geen geloof hebt, wil dat niet zeggen dat je niks bent. We delen waarden met elkaar," zegt ze. Mohammed antwoordt dat godsdienst mensen bij elkaar kan brengen. "Maar ook niet-gelovigen kunnen dezelfde waarden hebben," vervolgt hij.

De ontmoeting met Mohammed is de zoveelste van de dag. Fraaijes makkelijke omgang valt daarbij op, evenals het vermogen in twee minuten de diepte in te gaan. "Het humanistische zit voor mij met name in een open houding. Dat maakt veel gespreksonderwerpen mogelijk. Ik sta voor iedereen open om het gesprek aan te gaan. Ik heb een houding waarbij heel veel gespreksonderwerpen mogelijk zijn. De diepste gedachten kunnen er dan soms ineens zijn. Zo hoeft je niet een workshop over de dood te organiseren om het erover te hebben. Dat is juist het mooie aan dit werk."

2005: jaar van de microfinanciering

Afscheid van het paternalisme

Over het (gebrek aan) nut van ontwikkelingshulp is al heel wat gediscussieerd en gedebatteerd. Ergens tussen 'geldwegsmijterij' en 'sociale verplichting' zou de waarheid moeten liggen. Mogelijk echter brengt het geven van een duwtje in de rug – in de vorm van een lening – het arme 'Zuiden' een betere toekomst dan de zoveelste schenking.

Voor de Verenigde Naties zal 2005 het 'Jaar van de Microfinanciering' zijn. Op 18 november zal het Jaar officieel worden geopend door Kofi Annan, secretaris-generaal van de VN. Tijdens het Jaar zal de nadruk gelegd worden op het tot stand brengen van 'inclusieve financiële markten'. Dit wil zeggen dat financiële diensten (zoals microkredieten) voor iedereen toegankelijk moeten worden. Ook aan microfinanciering zelf zal de nodige aandacht worden geschonken. Niet onlogisch, want deze kredietvorm wint snel terrein en neemt in toenemende mate de plaats in van ontwikkelingshulp, subsidies, loterijgelden en andere betalingen om niet.

In die twee laatste woorden – om niet – schuilt het grote verschil én volgens velen ook dé kracht van microkrediet. Het gaat doorgaans om een lening van een (naar onze maatstaven) gering bedrag, zeg 50 of 100 euro. De leners zijn bijna altijd kleinschalige agrariërs of dito producenten van gebruiksvoorwerpen in wat in de ontwikkelingshulp wordt genoemd het 'Zuiden', dus de ontwikkelingslanden op het zuidelijk

halfmond. De kredieten komen tot stand doordat in landen als Nederland particulieren investeren in sociaal-ethische beleggingsfondsen. Deze fondsen stellen de ingebrachte gelden beschikbaar aan een lokale microkredietinstelling die de leningen met de geïnteresseerde ondernemers tot stand brengt. De beleggingsfondsen zelf hebben doorgaans geen bancaire functie in het ontwikkelingsland, meestal zijn ze wel op de een of andere manier bij het management van of toezicht op de kredietinstelling betrokken.

Nederland: stevig aandeel

Nederland is een grote speler in de wereld van de microfinanciering. Twaalf organisaties die samen het 'Dutch Microfinance Platform' vormen, hebben via microkredietinstellingen zo'n 133 miljoen dollar aan leningen in ontwikkelingslanden uitstaan. Dat is bijna 15 procent van alle microkredieten die wereldwijd worden verstrekt. De grootste Nederlandse sociaal-ethische beleggingsfondsen zijn het ASN-Novib Fonds, Triodos Fair Share Fund en het Oikocredit Nederland Fonds, dat is geli-

eerd aan de Wereldraad van Kerken. In deze fondsen beleggen doet men (ondanks een fiscale tegemoetkoming van de overheid) niet zozeer voor de financiële rendementen, die komen meestal uit tussen de 2 en 4 procent. Het lijkt veel beleggers dan ook eerder te gaan om het zogenaamde sociale rendement: effectief bijdragen aan de ontwikkeling van de levensomstandigheden van hen die het (veel) minder hebben dan de beleggers. Overigens zijn de kredietverleners commerciële banken die geld willen verdienen voor hun aandeelhouders en hun klanten. Er wordt bij microfinanciering wel degelijk serieus gekeken naar kredietwaardigheid of toekomstperspectieven. Er wordt geen geld in bodemloze putten gegooid. Het gaat niet om liefdadigheid, maar om bankieren – zij het op een manier waar iedereen beter van wordt.

Effectiever dan ontwikkelingshulp

Een van de pleitbezorgers voor microfinanciering is oud-minister van Sociale Zaken Willem Vermeend. Daarbij is hij er een groot voorstander van dat in de steun die het rijke 'Noorden' aan het arme 'Zuiden' geeft, de zakelijke en sociale component van elkaar worden losgekoppeld. Vermeend: "Het is heel belangrijk dat er ter plaatse een bancaire circuit wordt opgebouwd en dat mensen die graag willen en kunnen ondernemen een duwtje in de rug krijgen. Waarbij ze dan niet aan de hand van allerlei Westerse en doorgaans risicomijdende criteria moeten worden getoetst. We moeten begrijpen dat ze een noodzaak hebben om te overleven. Met microkrediet bijdragen aan de opbouw van een

Directeur Triodos Bank Peter Blom: 'Je brengt een primair economisch proces op gang.' Foto: Michiel Wijnbergh.

van ons kapitalisme bij te vijlen." Wat dieper doorgaande op de effectiviteit van microkrediet zegt Blom: "In feite gaat het om de meest basale vorm van bankieren. Met een 'kapitaalsinjectie' van buiten, dus de middelen die door een bank aan de microkredietinstelling ter beschikking zijn gesteld, gaat het lokale geld circuleren. Waardoor iemand opeens, dankzij een lening, een inkoop-handeling kan verrichten, meer of beter kan produceren en navenant meer en beter kan verkopen. Je brengt een primair economisch proces op gang waarbij mensen hun vaardigheden kunnen inzetten ten behoeve van anderen met als resultaat een hoger welvaartsniveau. En ze dus zoveel meer verdienen dat hij of zij naast het kunnen voorzien in de kosten voor het levensonderhoud ook de lening kan afbetalen."

Het sceptische beeld dat over het aflossen bestaat ('er zal daar in die landen maar weinig van terecht komen') verwijst hij resoluut naar de prullenmand. "Meer dan 95 procent van de leningen wordt heel netjes afgelost." Blom is het niet eens met de gedachte van Vermeend dat de Westerse bankwereld gekenmerkt wordt door risicomijdende criteria. "Er wordt juist te makkelijk geleend, vooral in de consumptieve sfeer met alle schuldenproblematiek van dien." Beleggers kunnen volgens Blom in het Westen alle vormen van risico's aangaan die ze maar willen. Hetgeen hem weer terugbrengt naar het microkrediet: "De risicobeoordeling van ondernemingsplannen moet je bij microkrediet overlaten aan lokale deskundigen. Die hebben er een betere kijk op dan de professionals uit het Westen. Wel houden we in globale zin toezicht en wordt goed begrepen dat wij de cor-

eigen economie vind ik veel effectiever dan de traditionele ontwikkelingshulp. Let wel: ik ben absoluut niet tegen de humanitaire hulpverlening, maar schenkingen en subsidiepotjes hebben als sociale component maar weinig te maken met ondernemen. En overall ter wereld, dus ook in ontwikkelingslanden, geldt de tucht van de markt en geldt dat

kunnen ze beter een hengel geven dan vissen, dat maakt het verschil tussen in leven blijven en vooruitkomen."

Meer dan krediet

Peter Blom, directeur van Triodos Bank, kan zich bij deze zienswijze grotendeels aansluiten. "Het gaat inderdaad om het creëren van economische zelfstan-

'Mensen die graag willen ondernemen een duwtje in de rug geven'

je alleen door ondernemerschap vooruit komt, hoe kleinschalig en naar onze maatstaven onbeholpen dat ook zou zijn. Heel veel ideeën en initiatieven daar hebben een levensvatbaarheid die, eenmaal op gang geholpen, ter plekke van levensbelang kunnen zijn. We

digheid, om het ontwikkelen van de eigen, zakelijke kracht. In ieder geval is microkrediet voor de echte ontwikkeling van het 'Zuiden' veel effectiever dan subsidies en ontwikkelingshulp, die naar mijn mening toch altijd ook een poging zijn om de rauwe randen

Willem Vermeend: 'Subsidies stimuleren het ondernemen niet.' Foto: Ed Lonnee

ruptie buiten de deur willen houden. Wat we, kort gezegd, naast het krediet dus ook inbrengen is de zin voor governance, het belang benadrukken van goed bestuur."

Professionalisering ter plekke

Vermeend en Blom zijn het erover eens dat microkrediet niet geschikt is voor de allerarmsten, degenen die volstrekt kansarm zijn. Daar blijven volgens beiden de humanitaire programma's hard voor nodig. Maar vergroot microkrediet dan niet de kloof tussen die allerarm-

meer lokale professionals komen, zullen de financiële rendementen omhoog gaan. Daar kan ook aan bijdragen een 'streng selectie aan de poort'. Ook daar zal men toch criteria moeten hanteren voor wie wel en wie niet in aanmerking komt voor een lening. Ik herhaal het maar: de tucht van de markt – die moet men niet uit de weg gaan. En van onze kant moeten we er ons niet al te veel mee bemoeien. Wel letten op de professionalisering ter plekke, wel letten op voorbeeldwerking en onszelf in ruime mate voorzien van cultuurstudie. En

'Wat we naast het krediet dus ook inbrengen is de zin voor governance'

sten en degenen die kennelijk wel ondernemingskansen – en capaciteiten hebben? En anderzijds: zullen de lage financiële rendementen uiteindelijk niet een *bottleneck* blijken te zijn (weinig belangstelling van de grote kapitaalvolumes) en blijft beleggen in sociaal-ethische fondsen dus een marginaal hoekje van de financiële markten?

Vermeend: "Die lage rendementen kunnen op de korte termijn een beperking zijn. Maar naarmate er in de landen zelf

gaarne afscheid nemen van het goedbedoelde amateurisme dat al veel te lang zo'n stempel heeft gedrukt op de westerse ontwikkelingshulp."

Middenklasse opbouwen

Blom denkt dat de kloof tussen de allerarmsten en de bevolkingslaag daarboven door microkrediet juist kan worden verkleind. "Er ontstaat een economie, geld en goederen gaan circuleren. Er is meer arbeidskracht nodig. Die wordt

verschaft door de allerarmsten. Het gaat bij microfinanciering dus om meer dan om kapitaal. Het gaat om de vraag hoe het ontwikkelingsland het beste zou kunnen groeien, en dus bijvoorbeeld om het ontstaan van een middenklasse te bevorderen. Een middenklasse, waar ook de allerarmsten van zullen profiteren in de vorm van werk en inkomen. Daarom verwacht ik dat zich in het segment van het microkrediet nog wel een differentiatie zal voordoen. Voor MKB-ondernemingen namelijk heb je, bijvoorbeeld vanwege de langere looptijd, andere financieringsvormen nodig dan voor de boer die met een lening van 50 euro een jaar vooruit kan. We hebben dus banken nodig die zich op het MKB-segment richten. Juist daar zie ik een belangrijke rol voor de grote banken. Meer in het verlengde van microkrediet dan de microkredietprogramma's zelf. Er is zonder meer sprake van een wenkend perspectief. Het VN-jaar komt dus mooi op tijd." En over tijd gesproken, over ontwikkelingshulp is Blom heel duidelijk: "Die heeft mijns inziens haar langste tijd gehad. We moeten af van het 'om niet', af van dat paternalistische. Microfinanciering maakt ontwikkelingshulp effectiever."

En ook duurzamer? "Ja, ook duurzamer. Niet als synoniem voor het soms nogal gezochte 'ethisch verantwoord', wel omdat we de microkredietinstellingen kunnen meegeven dat zij niet alle fouten en soms destructieve omwegen hoeven te maken die wij in het Westen wel hebben gemaakt. Goed bancair bestuur meegeven met een lange termijn sociaal-economisch perspectief – ik vind dat een mooi voorbeeld van duurzaam ondernemen." |

Paul Cliteur

Ratiofilie en religiofobie

Ieder bewust levend mens stelt zich van tijd tot tijd de vraag 'waar sta ik in het leven?'. Waarheen, waartoe? Wat is mijn credo?

Als ik mijn eigen wereldbeschouwelijke oriëntatie een naam zou moeten geven, zou ik kiezen voor 'ratiofilie'. Dat lijkt op de positie van de rationalist, maar is daarvan toch verschillend. Een vergelijking met de sofist en filosoof ligt voor de hand. De sofist heeft de wijsheid in pacht, althans dat denkt hij. De filosoof streeft naar wijsheid. Hij is een wijs-geer.

Zo kan men ook de positie van de ratiofiel aanduiden als iemand die streeft naar zoveel mogelijk rationaliteit. Maar de ratiofiel is geen rationalist, omdat deze laatste ook vaak denkt dat het er rationeel aan toegaat in de wereld. De ratiofiel weet dat dit niet klopt. Ratiofilie is daarom volkomen verenigbaar met de sombere constatering dat mensen zich veel minder dan wenselijk is laten leiden door rationele overwegingen.

Nu is het altijd goed een positie af te bakenen van het tegendeel of - zij het dan niet een exact tegendeel - iets waarmee het contrasteert. Voor de ratiofiel is dat onder andere de religieuze positie. Typerend voor de religieuze positie is dat

liefde, geborgenheid, een huwelijk? Waarom zou je hem dat onthouden? Tenslotte: ongelovigen hebben toch recht op hún overtuiging, net zoals de gelovige dat heeft? Waarom zou je ze dan verbranden, zoals in de Middeleeuwen gebeurde? Of hun hoofd eraf hakken, zoals nog steeds gebeurt? Afkeer en zelfs angst voor die islam, islamofobie, is dus volslagen redelijk en helaas te weinig verbreid.

Een tweede vorm van de religiofobie is de christofobie: de afkeer van het christendom. Deze vorm van religiofobie is op historische gronden wel verantwoord, maar tegenwoordig toch iets minder rationeel omdat het christendom in onversneden vorm bijna niet meer voorkomt. De religieuze mensen kunnen dan ook gemakkelijk zeggen: 'Je verzet je tegen een wereldbeschouwing die niet meer bestaat, je vecht tegen windmolens. Ja, eens, lang geleden, toen het christendom nog werkelijk vitaal was en net als de islam discrimineerde tegen vrouwen, homoseksuelen en ongelovigen - toen zou je fobie redelijk zijn geweest. Maar nu niet meer.'

Toch moeten we niet te snel zijn met het afgedaan verklaren van posities die in het verleden met verve zijn verdedigd. Opvallend is bijvoorbeeld de grote hoeveelheid godsdienstoorlogen waardoor de moderne wereld weer wordt bezocht. Veel mensen denken dat geweld niets te maken heeft met religie. Maar lees eens de theoloog Jack Nelson-Pallmeyer in 'Is Religion Killing Us? Violence in the Bible and the Quran' (2003). Of de boeken van James Haug: 'Holy Hatred. Religious Conflicts of the '90s' (1995) en 'Holy Horrors. An Illustrated History of Religious Murder and Madness' (1990). Dan ga je ineens zien dat geweld niet een bijproduct is van religie, maar de essentie vormt van het theïstisch geloof.

Met grote voldoening wordt hier en daar wel opgemerkt dat de religie weer terug is van weggeweest. Men spreekt met grote instemming over de 'revanche de Dieu'. Maar hoewel die diagnose juist is zou men het gediagnosticeerde verschijnsel met grote zorg moeten bezien. Wat eigenlijk nodig is, is meer ratiofilie en meer religiofobie. Wat angst voor religie is heel rationeel.

'Afkeer van de islam is volslagen redelijk'

het de mens wil uitleveren aan iets dat de menselijke rede te boven gaat: aan God of aan irrationele krachten, aan het 'Ganz Andere'. De ratiofiel is dan ook tevens religiofoob: hij vreest de irrationele krachten die huizen in de religie.

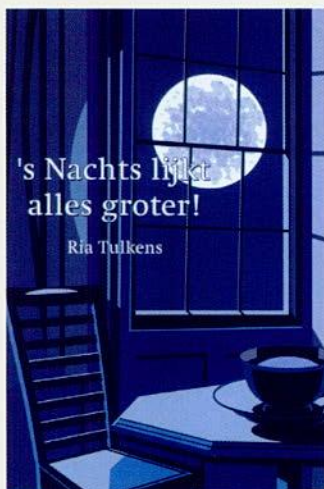
Religiofobie heb je in verschillende varianten. De meest gemakkelijk te rechtvaardigen variant is de islamofobie. De islam discrimineert op onredelijke gronden jegens vrouwen, homoseksuelen en ongelovigen. Dat is niet alleen moreel verkeerd, maar ook vooral zo weinig rationeel. Een vrouw is toch ook een mens? Waarom zou je haar achterstellen bij de man? En een homoseksueel heeft toch ook behoefte aan

's Nachts lijkt alles groter!

'Eigenlijk wil ik niet dood, maar ik weet niet hoe ik moet leven'.

Deze gedachte kan door het hoofd gaan van iemand die suïcidaal is. Het uitspreken van deze gedachte is een eerste stap naar het creëren van nieuwe, positieve gedachten om uit een depressie te komen.

Een boek met antwoorden op vragen van mensen die met een depressie te kampen hebben, maar ook met tips over zelfhulp en lotgenotencontact.

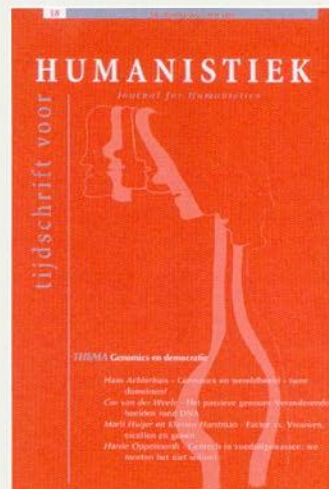
ISBN 90 6665 528 3
112 pagina's, € 14,50
www.swpbook.com/460

Tijdschrift voor Humanistiek

Voor iedereen die op de hoogte wil blijven van nieuwe inzichten in de humanistiek.

Nu verkrijgbaar:
themanummer **Genomics & democratie**.

Op een gebied dat grotendeels was voorbehouden aan 'moeder natuur', lijken zich in de nabije toekomst ongekende mogelijkheden voor bewuste planning en technische manipulatie te openen: het leven zelf wordt manipuleerbaar, met alle ongekende mogelijkheden en risico's van dien.

Los nummer € 14,-
Abonnement (4 x per jaar) € 42,-
Uitgeverij SWP (020) 330 72 00
www.swpbook.com/tijdschriften

NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW

Mijn meester is een homo

Peter van Maaren

Hoe handhaaf je je als homoseksuele leraar op een mbo met gaandeweg steeds meer allochtone leerlingen?

Door open en eerlijk over zichzelf te zijn, bereikte Peter van Maaren meer bij zijn leerlingen dan wanneer hij op last van de schoolleiding over zijn geaardheid moest zwijgen en de reacties erop probeerde te negeren.

Winnaar van de Bemoei je d'r mee Prijs 2004

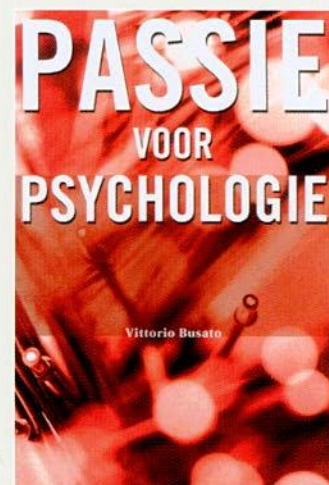
ISBN 90 6665 583 6
208 pagina's, € 19,50
www.swpbook.com/504

Passie voor psychologie

Vittorio Busato

Pornografie voor vrouwen, smetvrees, de persoonlijkheid van ratjes, XTC, de invloed van vroege jeugdervaringen, intelligentie, de verleidingstheorie van Freud, jeugdcriminaliteit, therapie via internet en privacy volgens een prostituee.

Het is zo maar een greep uit het rijke en gevarieerde aanbod aan onderwerpen dat in Passie voor psychologie de revue passeert.

ISBN 90 6665 593 3
144 pagina's, € 15,50
www.swpbook.com/519

Uitgaven van Uitgeverij SWP zijn verkrijgbaar in de boekhandel

Voor meer informatie: Uitgeverij SWP / Postbus 257 / 1000 AG Amsterdam

T 020 330 72 00 / F 020 330 80 40 / www.swpbook.com

'Een leuk beroep is het wel dankbaar werk

Hoe gaan mensen om met dieren? In deze aflevering vertelt

Veronique Bernaards over haar werk bij een dierbegraafplaats en -crematorium.

"Ik heb geen leuk beroep. Zo zou ik het niet willen noemen. Het is niet 'leuk' om steeds dode dieren te zien, om het verdriet van de baasjes te zien. Maar het is dankbaar werk. Waardevol. Ik vind het prettig om een dier op een nette manier een plekje te geven. Wanneer ik een aangereden dier zie liggen, zal ik ook altijd proberen om de eigenaar te vinden. Lukt dat niet, dan neem ik het mee. Ik geef het een plekje op de begraafplaats, tussen de bomen. Het is dan geen duidelijk graf, maar het dier krijgt toch een plaatsje in de grond. Dat dier heeft geleefd, ik vind het vervelend als het langs de weg blijft liggen. Je zou het respect kunnen noemen.

Wanneer je dier sterft, kun je het bij de dierenarts achterlaten. Dan gaat het naar een destructiebedrijf, waar het samen met andere dieren en slachtafval wordt verbrand. Veel mensen willen niet dat dat met hun huisdier gebeurt. Vroeger waren er twee alternatieven: de vuilnisbak, of begraven in de tuin. Dat

gebeurt nog steeds, hoewel het in sommige gemeenten vanwege milieuregels niet meer mag. Maar er zijn mensen die zeggen: 'Ik heb zo veel van mijn dier gehouden, ik wil dat het een mooie laatste rustplaats heeft.' Die mensen komen naar ons.

Als hier een telefoontje binnenkomt, neem ik daar de tijd voor. Er wordt zo snel lacherig gedaan als iemand zegt dat zijn dier dood is. 'Het is maar een kat, dan haal je morgen toch een nieuwe.' Ik luister, ik neem het serieus. Soms is de klant helemaal in tranen. Dan zeg ik na een tijdje: 'Belt u straks even terug,

dan nemen we alles rustig door.' We zetten dan op een rij wat er mogelijk is en wat de baas wil. Wordt het dier gebracht of halen wij het op? Wordt het gecremeerd of begraven? Bij cremieren kan gekozen worden voor een gezamenlijke crematie, met ongeveer zes of zeven andere dieren. De eigenaar kan dan geen afscheid nemen of er bij zijn als de as verstrooid wordt. Anders staat daar een te grote groep mensen die we nooit allemaal aandacht kunnen geven. Na afloop krijgt de eigenaar wel een certificaat, met de naam van het dier en de datum.

Individuele crematie is ook mogelijk. Dan kan de baas afscheid nemen en bij het uitstrooien aanwezig zijn. Hij kan er ook voor kiezen de as mee naar huis te nemen en te bewaren of zelf uit te strooien.

De derde mogelijkheid is begraven. Dat kan van heel eenvoudig, met een standaard steen en kist, tot heel luxe. De eigenaar mag dat zelf bepalen.

Het lichaam van hun dier is voor hen niet zomaar een omhulsel dat je wegdoet. Ze hebben voor dat dier gezorgd, misschien hebben ze ermee gespeeld, geknuffeld, getraind. Het is bijna een vriend, en van een vriend wil je op je ei-

**'Ik wil de dieren nooit levend zien,
dat heb ik wel geleerd'**

niet,

Foto: Egbert Boerma

gen wijze afscheid nemen. Daarom kan een begrafenis wel anderhalf uur duren. Afscheid nemen van het dier, naar de begraafplaats lopen, na een kopje koffie nog even kijken naar het grafje, dat dan al mooi is gemaakt. We willen mensen daar de tijd voor geven. Het komt voor dat ze daarbij foto's maken of ballonnen op laten. Eén man had een kistje getimmerd, zelf het grafje gegraven en dichtgegooid. Hij zei: 'Dit is het laatste wat ik kan doen voor mijn dier.' Ik heb daar geen oordeel over. Niet over de manier waarop, en ook niet over het soort dier. Hier liggen voornamelijk honden en katten. Maar wil iemand zijn hamster of parkiet begraven, prima. Sommige mensen vinden dat geen huisdier, te klein. Ik wel. In principe begraaf of cremeer ik alle soorten dieren, als een eigenaar daar om vraagt. Mits het wettelijk is toegestaan natuurlijk. Een paard mag bijvoorbeeld wel, een varken of koe niet. Dat valt officieel niet onder de huisdieren. Anders zou ik het doen. Ik houd geen toespraak aan het graf. Dat is een persoonlijke tekst over een dier dat ik zelf niet gekend heb. Maar de eigenaar mag dat gerust doen.

Soms is het wel moeilijk. Het raakt me minder wanneer de eigenaar er vrede

'Toch begraaf ik niet alle dieren.

Een kat langs de weg, ja.

Maar een vogel langs de weg, nee'

mee heeft. Maar het komt ook voor dat een dier heel onverwacht gestorven is. Dan belt de eigenaar in tranen op. Laatst was er een jonge poes die zichzelf had opgehangen in een tuigje. Dat doet je wel wat. Of als je zelf verdriet hebt om een dier, dan komt alles dichterbij. Toen de hond van mijn ouders was overleden kwam hier kort daarna een hond van het zelfde ras binnen. Daarom moet je ook een bepaalde afstand houden. Ik wil de dieren nooit levend zien, dat heb ik wel geleerd. Het is me een paar keer overkomen. Ik had met de bazen afgesproken om hun dier op te halen bij de dierenarts. Daar aangekomen bleek het nog geen spuitje gehad te hebben, het was allemaal wat uitgelopen. In de wachtkamer zaten twee mensen met een hond. Hij keek me aan, snuffelde aan me, kwispelde. Zo'n lief beest. Na zoiets kan ik niet meer neutraal zijn. Dus nu spreek ik

altijd met de eigenaars een principetijd af, maar ze bellen me nog even op het moment dat het dier echt dood is. Ondanks dat soort momenten houd ik van dit werk. Ik zei het al eerder: ik wil dat de dieren een mooi plekje krijgen. Toch begraaf ik niet alle dieren. Een kat langs de weg, ja. Maar een vogel langs de weg, nee. Waarom die niet? Soms denk ik daar over na. Ik begraaf dieren, maar ik eet wel vlees. Niet alle soorten vlees. Ik eet geen vlees van paarden bijvoorbeeld, of van herten of struisvogels. Het is puur gevoelsmatig. Het gaat er echt om hoe ik een dier zie. Een paard zie ik anders dan een varken. Mijn eigen kippen eet ik ook niet, maar andere kippen weer wel. Hebben die dieren dan geen recht op dat respect? Ik vind mezelf daar vrij hypocriet in. Maar ik denk tegelijk: in mijn eentje kan ik niet de hele wereld verbeteren.

Max Pam

Bij de dood van Willem Oltmans

De éénmotorige mug

Onlangs is de journalist Willem Oltmans overleden. Ik heb hem verschillende malen ontmoet, maar ik zou niet durven beweren dat ik hem kende. Hij was namelijk een man met meervoudige persoonlijkheden, iemand die zich voordeed in verschillende gedaanten. Een van de gedaanten was die van de internationale journalist. Oltmans vloog de hele wereld rond en verkeerde volgens eigen zeggen met de grote wereldleiders. Hij kende Soekarno en heeft ook met de Kennedy's gesproken. Hij zou inside-informatie hebben over de moord op Kennedy en speelde daarom ook een rolletje in de film 'JFK' van Oliver Stone.

Een andere gedaante was die van de journalistieke clown. Zeer tot zijn tragiek werd Oltmans in Nederland door weinigen serieus genomen en inderdaad heb ik op redacties vaak laatdunkend over hem horen spreken. Schrijven kon Oltmans niet en bovendien liet hij zich betalen door allerlei dubieuze regeringen, wat zijn onafhankelijkheid in de weg zou staan. Of dat laatste waar was, weet ik niet, maar met de pen was Oltmans inderdaad geen groot stilist.

Omdat Oltmans zich altijd miskend voelde, was hij iemand die luidruchtig ruzie kon maken. Zijn chique nuchterheid kwam hem daarbij uitstekend van pas. "Voor speciale gelegenheden trek ik mijn brulpak aan," zei hij. Zijn brulpak was een bijzonder duur kostuum, dat met imponerend poeha werd gedragen. Oltmans kwam ook uit een dure familie, waar men wist hoe het hoort en waar men ook wist hoe je iets op hoge toon aan de wereld mee moet delen.

En hij was een man van die wereld. Getrouwd geweest én homoseksueel. Hij leefde promiscue, maar was ook erg trouw. Soms was hij rijk, soms was hij arm. Soms leefde hij in een kasteel, soms drie hoog achter. Hij was altijd in

gevecht met hele en halve autoriteiten, want hij hield ervan mensen op stang te jagen. De Nederlandse regering had een grote hekel aan Oltmans en Joseph Luns, jaren lang onze minister van Buitenlandse Zaken, noemde hem eens 'de éénmotorige mug'. Daar moest Oltmans dan weer erg om lachen. Vanwege de tegenwerking door de staat kreeg de éénmotorige mug jaren later een schadevergoeding van miljoenen. Oltmans trok een lange neus en kocht voor dat geld niet alleen een luxeflat, maar ook een dure vleugel. Over zijn jarenlange strijd tegen de staat schreef zijn advocaat mr. Ellen Pasman het boek 'Oud zeer'. Dat is een zeer

'Voor speciale gelegenheden trek ik mijn brulpak aan'

leerzaam relaas, omdat wij eruit kunnen leren dat zelfs hogere overheden zijn te verslaan. Je moet er wel geduld voor hebben. Ook in de rechtsgang werd Oltmans rigoureuus tegengewerkt door veiligheidsdiensten. De veiligheidsdiensten wilden wel informatie geven aan de landsadvocaten maar niet aan Oltmans, hoewel die informatie ging over Oltmans zelf. Tenslotte kwam er heel wat belastend materiaal boven water.

Oltmans overleed in zijn eigen geest, als een vrije jongen. Hij besliste over zijn eigen leven en pleegde euthanasie. Zijn vriend stuurde hij weg, daarna nam hij een drankje van de Euthanasievereniging en stierf alleen. Ik had mij niet anders kunnen voorstellen. Toen ik het bericht over zijn dood

SPREKEND SPREKEND SPREKEND lezers aan het woord

Adrienne de Moor was tot voor kort
hoogleraar Europees bestuursrecht in
Tilburg. Per 1 oktober is zij raadsheer bij het
College van Beroep voor het bedrijfsleven in
Den Haag. Zij leest *de Humanist* sinds 1993.

Geniet het meest van

De ochtendwandeling met onze labrador Hobbes. Vooral op
zondagochtend
vroeg, wanneer je de stilte kunt horen.

Maakt zich het meest zorgen om

Mishandeling en misbruik van kinderen. Ik las het bericht
over het meisje Savanna, dat dood is gevonden in de kofferbak
van haar moeders auto. De burens trokken al jaren aan de bel
over mishandelingen. Dat daar weinig tot niets mee gebeurde,
vind ik nog het meest schokkend.

Mooiste gebouw

De meeste gebouwen vind ik lelijk. Er zijn er wel die ik apart
vind om hun geschiedenis. In Californië staat Winchester
House, van de weduwe van de uitvinder van het Winchester-
geweer. Zij was ervan overtuigd dat de geesten van de mensen
die met die geweren waren gedood, haar huis kwamen
bevolken. Daarom bouwde zij voortdurend aan het huis, want
geesten komen niet als het nog niet af is. Het is een heel gek
huis geworden, met tientallen kamertjes, gekke gangen en
trappen en met deuren die nergens op uit komen. De Sagrada
Familia in Barcelona is ook zo'n vreemd gebouw. Gaudi moet
haast waanzinnig zijn geweest om zo'n hoogmoedig gebouw
neer te zetten. Architectonisch vast heel knap, maar met een
beangstigende uitstraling.

Humanisme betekent voor mij

Humanisme geeft je de kans zelf verantwoordelijkheid te
nemen voor jezelf en je omgeving. In het motto van het HV,
zelf denken samen leven, zit alles.

Op zondagmiddag ga ik het liefst

Lezen op de bank, wandelen met de hond of rommelen in
de tuin. Maar meestal ben ik heel prozaïsch achterstallig
huishoudelijk werk aan het doen.

JK

las, zag ik voor me hoe hij in een joggingpak door de stad
rende op zeer hippe gym schoenen. IJdel als hij was, werkte
hij tot het laatst aan zijn conditie.

Graag had ik zijn begrafenis willen bijwonen, maar ik
kwam er niet achter waar die werd gehouden. Vermoede-
lijk is hij in stilte bijgezet in het familiegraf. Ik ben beslist
geen begrafenisganger en soms vergeet ik maar al te graag
om te gaan, maar een enkele keer wil ik toch afscheid
nemen. Het gebeurt mij dan wel eens dat het afscheid
'volgens wens van de overledene in besloten kring plaats
vindt'. Ik vind dat eigenlijk niks. Een dode hoort niet over
zijn graf te regeren, zelfs niet als het zijn eigen dood be-
treft. Eigenlijk voel ik mij altijd beledigd als ik er niet bij
mag zijn. Soms is het de wens van de familie dat er alleen
maar een handjevol mensen wordt uitgenodigd. Als het
helemaal mis is, gaat de familie beslissen wie er wel en wie
er niet mag komen. Daar schijn je dan mensen een plezier
mee te doen. Er zijn kennelijk altijd mensen die nog eens
goed moeten voelen dat zij niet welkom zijn. Soms proef je
in de kennisgeving al dat er bij de nabestaanden een harde
strijd heeft gewoed over het uitnodigingsbeleid. Dat is pas
génant.

Daarom beviel de ceremonie in de Arena rond de kist van
André Hazes mij wel. Je kunt dat smakeloos vinden, maar
met alle fans erbij werd het toch wel een uniek evenement.
Helaas mochten broers en zussen van André de volgende
dag niet komen toen er echt werd gecremeerd. Een misser
van de familie als je het mij vraagt.
Niettemin: dag, éénmotorige mug. Wij zullen je gezoem
missen.

Als jij en ik met elkaar in gesprek gaan, doen we dat niet om elkaar te veranderen of te overtuigen van ons gelijk of geloof. We spreken niet over elkaar maar mét elkaar

Samen tasten we de grenzen af van onze eigenheid, onze kennis en inzichten en brengen elkaar tot nieuwe gedachten, gevoed door wederzijds vertrouwen. Stap voor stap ontrafelen we de beelden en vooroordelen, als het pellen van een ui.

Maar laten we het niet te licht opvatten. De dialoog is moeilijker dan het debat, waarbij behendig de eigen stelligheid wordt uitgedragen om de ander te overtroeven. Het debat is dé dominante stijlfiguur in de politiek.

De dialoog kent geen stellingen, geen vaste regels. Er is openheid en belangstelling voor het verhaal van de ander. De dialoog zoekt niet naar de verschillen, maar naar de overeenkomsten, naar de gemeenschappelijke grond onder onze voeten. En hoe groter het culturele verschil en hoe meer we letterlijk vreemdelingen voor elkaar zijn,

hoe moeilijker dat is.

In de dialoog wordt onze kwetsbaarheid zichtbaar, onze onzekerheid over het vreemde in jezelf en in de ander.

Wat ons bindt is dat we mensen zijn.

Als mensen komen we pas tot ontplooiing, als we zelf denken, voelen en geloven en van daaruit met anderen samenleven.

'Zelf denken, samen leven' is dan ook het motto waaronder het Humanistisch Verbond de dialoog aangaat.

Door onze verhalen te vertellen, hoeven we niet meer te zoeken naar dé waarheid.

Het is jouw en mijn waarheid en niet de waarheid van de religie, de cultuur of het land van herkomst. Steeds meer zie ik de gemeenschappelijke basis van verschillende levensbeschouwingen en religies in de mens zelf. In de eigen verantwoordelijkheid voor wat wij doen en wat wij laten.

Misschien zijn we nog vreemdelingen voor elkaar, in de dialoog worden we steeds meer naasten: omdat wij mensen zijn.

Ineke M. de Vries

Directeur Humanistisch Verbond

Waar bemoei je je mee?

Kijk op

www.humanistischverbond.nl
voor de campagne over
waarden in de Opvoeding

Opening eerste ouder-kindplein

Donderdag 4 november*
Muziekcentrum Vredenburg Utrecht

Vanuit welke waarden willen we onze kinderen opvoeden en wat vinden kinderen zelf belangrijk om mee te krijgen?

*vrijheid
rechtvaardigheid
verantwoordelijkheid
verbondenheid
creativiteit
gelijkheid
dialoog*

Ouders en kinderen kom op donderdag 4 november* van 10.00 uur tot 16.00 uur naar het eerste nationale ouder-kindplein. Een interactieve dag onder leiding van Jeroen Kramer (van Klokhuis) en met medewerking van Christien Brinkgreve, Wiel Veugelers en het Kinderbevrijdingsfront.

Kijk op www.humanistischverbond.nl voor uitgebreide informatie en aanmelding of bel 020 521 90 00.

Het ouder-kindplein maakt deel uit van de Week van de humane opvoeding. Meer informatie hierover vindt u op www.human.nl

• zelf
• denken
• samen
• leven

* De schooldirectie beslist over bijzonder verlof voor die dag

DE BEZIELING

Zeggen wat je wilt en voelt en luisteren naar wat een ander bedoelt. Dat is de slogan van de Stichting HVO voor humanistisch vormingsonderwijs, die haar 25-jarig bestaan viert. Catherine Wienneke (44) is hvo-docente voor de oudste kinderen van de basisschool.

Foto: Human Touch. Catherine Wienneke wilde liever niet op de foto. Daarom een foto van enkele van haar leerlingen.

'Ik wilde uitdelen in plaats van nemen'

"Op mijn 39e had ik ineens het gevoel dat ik mijn hele leven al zoveel gekregen en verwacht had, maar dat ik ook veel kon geven. Ik wilde uitdelen in plaats van nemen. Deze omkering was een openbaring voor me. Toen ik het plaatselijke sufferdje opensloeg, viel mijn oog op een advertentie van de stichting HVO. Zij zocht vrijwilligers die de opleiding wilden volgen en daarna voor de klas wilden staan.. Hoe kon ik beter 'teruggeven' dan aan kinderen? Zelf vond ik school nooit zo leuk, ik miste iets. Er was geen ruimte voor mijn filosofische vragen. In het humanistisch vormingsonderwijs, dat een klas drie kwartier per week krijgt, wilde ik daar ruimte voor bieden. Want kinderen hebben veel vragen over filosofische kwesties. Ik heb naast mijn baan toen de tweejarige opleiding gevolgd en ik ging daarna lesgeven aan kinderen van groep 7 en 8. In het humanistisch vormingsonderwijs maken we gebruik van de vijf postulaten, hypotheses: de mens is een vrij, natuurlijk en redelijk wezen, we zijn verbonden met anderen en we zijn gelijk aan elkaar. Daar vallen heel veel thema's onder die een hvo-docent met kinderen kan behandelen, zoals arm en rijk, wetten en regels, kinderen in andere culturen. We praten daarover in vormen als toneel, rollenspellen, collages en gedichtjes. Die werkvormen vind ik heel leuk, ze leveren mooie gesprekken op.

Hvo biedt de kinderen een vrijplaats en dat vind ik heel belangrijk. Kinderen moeten kunnen zeggen wat ze denken, voelen en willen. Ze leren naar elkaar luisteren, krijgen geen cijfer en elke mening is oké. Tijdens de gewone lessen gaat de kennis en informatie richting het kind, maar in het hvo is dat andersom. Ik zeg niet dat iets zus of zo is, de kinderen mogen zelf ontdekken. Wel geef ik uitleg over de godsdiensten. Ik probeer geen voorkennis te hebben over hun godsdienst, want

dan ga ik toch ongemerkt in hokjes denken. Voor mij zijn alle geestelijke stromingen facetten van hetzelfde.

Ik kan niet zeggen dat ik humanist ben, maar de humanistische waarden vind ik wel een integraal onderdeel van wat ik als universeel ervaar. Mensen hebben hun eigen verantwoordelijkheid en vrijheid. Ik heb daarnaast een diepe spirituele overtuiging, maar daar kan ik in het hvo niet veel mee. Die beperking heb ik de laatste tijd toch wel als lastig ervaren. Daarom heb ik dit jaar een 'sabbatical' genomen. Het is soms moeilijk om elke keer te bedenken wat ik in mijn lessen doorgeef. Ik haak graag in op de actualiteit, maar omdat ik mijn eigen bedrijf ben begonnen had ik daar steeds minder tijd voor. Elk jaar de onderwerpen hergebruiken, daar werd ik moedeloos van.

Mooie momenten heb ik beleefd met het levensvragenkwartet van het Nationaal Fonds Kinderhulp. Dat spel gaat over onderwerpen als voelen, dood, familie en liefde. Bij elke kaart mogen de kinderen tekeningen maken. Bij het tekenen van de hemel barstte aan een tafel de discussie los over of God bestaat en of je weet hoe de hemel eruit ziet. Als ik zoiets hoor, begin ik te stralen. Die kinderen zijn geen 'lawaaipapegaaien', ze komen met originele teksten. En die zijn ontstaan in hun eigen brein."

Josephine Krikke

Op 5 november viert Stichting HVO een jubileumfeest in Utrecht. De stichting bestaat 25 jaar en het humanistisch vormingsonderwijs bestaat 35 jaar. Meer informatie en aanmelden op www.hvo.nl of tel. 030-2856856. Toegang gratis.

De trek naar buiten(land)

'Aan een droom moet je werken'

Terug naar de natuur, leven in een rustig dorp: wie hunkert er soms niet naar tijdens drukte in de file, afgeladen treinen, overvolle accommodaties. Steeds meer Nederlanders besluiten ook echt op te stappen. Naar waar het leven goed is. Maar velen van hen komen na enkele jaren gedesillusioneerd terug.

Anja en haar man Hans besloten zich te vestigen op het land. Hans was op het platteland opgegroeid en wilde weer ruimte voor beesten, klussen: vrijheid. Anja kwam uit Den Haag, maar verlangde ook naar het vrije leven. "Hans kon bij familie gaan werken bij Hasselt, een kleine gereformeerde plaats bij Genemuiden en Staphorst, dus daarom viel de keus op die streek," zegt Anja. "Maar voor mij liep het daar niet goed. Je kon op je kop gaan staan, als buitenstaander kwam je er gewoon niet in bij de plaatselijke bevolking. Ik heb het vijf jaar geprobeerd. Hans had het er prima naar zijn zin. Hij werkte inmiddels op een booreiland en als hij thuis was had hij zijn hobby's en was ik er. Dus van die mentaliteit om

ons heen had hij niet zo'n last. Maar voor mij was de maat vol toen onze zoon geboren werd met Down-syndroom. Volgens onze boerenburen was onze baby een mongooltje, doordat ik wel eens nagellak en lippenstift droeg. Toen heb ik gezegd: hier moet ik weg." Anja en Hans wonen inmiddels al jaren tot volle tevredenheid buiten bij Uden in Brabant. Anja: "Ook op het land, maar een totaal andere mentaliteit."

Het land ontvlucht

Steeds meer Nederlanders hebben genoeg van hun steden, verstedelijkte dorpen, overvolle wegen, afgeladen treinen en bussen en wat dies meer zij. Jaarlijks vertrekken inmiddels ruim 80.000 Nederlanders definitief naar het buitenland

en dat aantal blijft groeien. Een tendens die niet beperkt is tot ons overbevolkte land. Uit Engeland vertrekken jaarlijks 160.000 Britten om soortgelijke redenen: bevolkingsdruk, vervuiling, criminaliteit. En dan die eeuwige regen. De Britse publicist Richard Craze ontdekte echter dat van dit soort emigranten maar liefst veertig procent terugkeert naar de stad. Dat blijkt uit cijfers die hij zag van een hypotheekbank. "Het leven op het platteland voldoet dan helemaal niet aan de romantische verwachtingen," zegt de ex-Londenaar, die dertig jaar geleden zijn stad achterliet en voor geen prijs meer terugkeert. "Maar zo hoeft het niet te zijn." Craze woont nu met zijn gezin in een groot oud huis in een idyllisch landschap in West-Engeland. Eigenlijk met alles waar een stedeling van kan dromen. Ruimte, een grote tuin met scharrelkippen, een vrouw die schrijft en jam maakt, een landrover, een bootje en schitterende vergezichten. Zijn verhaal is dus gelukt. Craze kent alle stadia van aanpassing. Daarom besloot hij de nieuwe stroom emigranten te hulp te schieten met een realistisch handboek over leven op het platteland. In 'Out of your townie mind' stinken de koeien van de burens, zijn de burens zelf aarts-

Foto's: Maison de la France, Daniel Thierry (l), Daniel Fauré (m,r).

conservatief en stervensnieuwsgierig, verdorren de planten in de moestuin en is het prachtige uitzicht van iemand anders en blijft dus niet gegarandeerd prachtig. "Niet om de lezers schrik aan te jagen, maar om hen aan te sporen heel goed na te gaan wat hun motieven, wensen en eigen mogelijkheden zijn. Om voorbereid de *country* in te trekken, niet overhaast te handelen, heel gericht te zoeken en daardoor hun kans van slagen te vergroten. Of juist te besluiten dat de stad zo slecht nog niet is en dan vrede te kunnen hebben met die keus."

Terrorisme was de druppel

Richard Craze hunkerde als jongen van tien al naar het leven buiten. Hij wist zeker dat hij Londen op een dag ver achter zich zou laten. "Het moment om die stap ook echt te nemen kwam. Ik

dacht ik: nu moet ik weg. Dat was het absolute keerpunt. Zo'n moment dat je weet: en nu kan ik niet meer terug."

Zijn eerste poging op het land liep echter op niets uit. Craze: "De fout die ik maakte was, dat ik wel op het land ging wonen, maar mijn werk bleef doen in de stad. Twee heel verschillende situaties die niet eenvoudig met elkaar te verenigen te zijn. Dat lukte dus niet." Niet alleen zijn droom, ook zijn eerste huwelijk lag op de klippen. Craze werkte als manager van een casino, maar kreeg met zijn tweede vrouw nog een kans om de stad te ontvluchten.

Deze keer lukte het. Waarom nu wel? "Ik denk dat ik nu doordrongen was, me echt te moeten concentreren om de droom uit te laten komen. Aan zoiets moet je werken. Ik had veel duidelijker voor ogen dat ik écht op het land wilde

om me heen nodig heb. Misschien een kwestie van leeftijd. Maar zeker ook van instelling. Je moet er wél tegen kunnen als Mavis voor je bij het postkantoor een half uur over haar zere been gaat staan praten."

Een lager tempo dus, maar ook open oog voor de realiteit. Craze ondervroeg voor het samenstellen van zijn boek talrijke rustzoekers, die de stap naar het land al genomen hebben. Uit de antwoorden concludeerde hij wat de favoriete dromen zijn van stedelingen over het land, wat de ondervraagden anders zouden hebben gedaan en wat ze de grootste nadelen vinden van buiten wonen. De feiten kwamen overeen met zijn eigen ervaring.

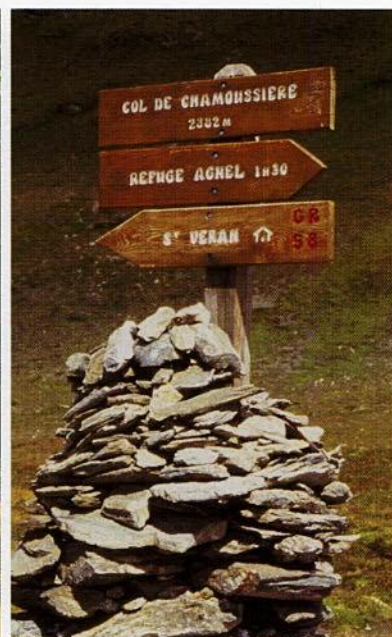
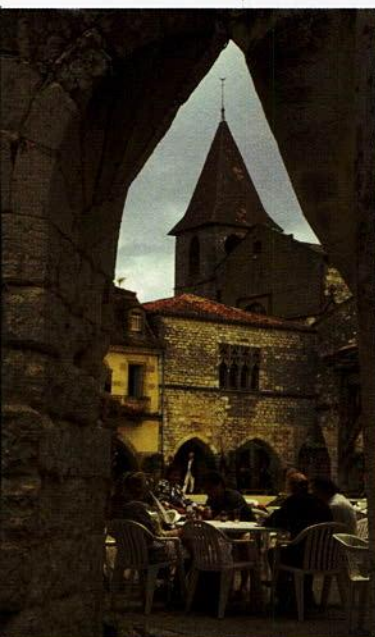
Bekende valkuilen

"Een duidelijke valkuil is, te denken dat je op het land veel meer tijd hebt. De tijd gaat even hard op het land en wordt gevuld met andere taken. Een grote tuin vergt wekelijks minstens een dag onderhoud, als het er niet twee zijn. De kinderen moeten nog steeds van school worden gehaald, maar de school ligt een stuk verder en ze kunnen niet op de fiets want de landwegen zijn levensgevaarlijk. Op de hoek zit geen supermarkt, dus boodschappen doen

'Als ik terugkijk zie ik, dat ik nu zelf ook in een lager tempo kan leven'

was vijfentwintig, het was de tijd van de IRA-aanslagen en een vriend van mij werd opgeblazen. Ik moest hem gaan identificeren. Toen ik dat had gedaan

wonen en écht afwilde van het snelle en woeste van de stad. Als ik terugkijk zie ik, dat ik nu zelf ook in een lager tempo kan leven en dat ik veel minder mensen

Foto's: Maison de la France, Jean-Daniel Sudres (l), Daniel Fauré (m), Jean-Claude Figenwald (r).

kost zo een halve dag. Dat betekent dat je een keus moet maken hoe je je tijd wilt besteden. Bedenk bijvoorbeeld wat je precies wil van een grote tuin. Er eindeloos in bezig zijn, of er naar te kijken vanuit een luie stoel. Als die grote tuin meer tijd gaat kosten dan je lief is, kies dan voor minder grond. Of zorg dat je voldoende geld hebt voor een tuinman." Een andere fout is te denken dat het landleven je geweldig zal inspireren. Dat je de rest van je dagen bevoogen kunt wijden aan je bestseller. Vergeet

ding en discipline. En dan nog. Op het land moet je ook gewoon hard werken. Alleen in een mooiere omgeving, dat is alles."

Ook de gemeenschapszin van een dorp of een gehucht kan niet meer zijn dan een droom. Wie zich afzondert in een ver dorp of een afgelegen gebied kan oplopen tegen een prehistorische mentaliteit. Craze: "Dat vraag ik mijn lezers ook. Of ze terdege hebben stilgestaan bij wáár ze exact terecht komen. Ik woon hier bijvoorbeeld in een volledig blank

romanschrijver te worden was al op niets uitgelopen en hij besepte zich dat werk in de provincie schaars kan zijn. Hij werd dus geen romanschrijver, maar publicist van inmiddels zeker zestig boeken over mind, body and spirit, omdat die kans zich voordeed en er een markt voor is. Echt ver weg wonen zal ook nooit zijn keus zijn. "Vrienden van mij gaan verhuizen naar het afgelegen hart van Wales. Daar moet ik zelf niet aan denken. Ik zit op een half uur van de stad."

Dus bezint eer gij begint. Voor degenen die de stap hebben gemaakt en nu op een verkeerde plek ongelukkig zijn heeft Craze ook een boodschap. "Iedereen moet op zijn eigen manier het land veroveren. Hou je vast aan waarnaar je verlangde toen je nog naar kantoor moest in de stad. Geef het vijf jaar, want het kost gewoon tijd om echt te aarden. Maar als het dan nog niet lukt, verhuis je gewoon naar een plek die je beter past."

Richard Craze, Out of your townie mind, White Ladder Press, London. Rechtstreeks te bestellen via www.whiteladderpress.com

'Een duidelijke valkuil is, te denken dat je op het land veel meer tijd hebt'

het maar, zegt Craze. "Wie in de stad niet creatief was, hoeft niet te denken dat het land hem plotseling een gouden pen geeft. Gemotiveerde mensen kunnen overal werken, dus dat deden ze ook al in de stad. Het land kan inspireren, maar alleen als je je sporen hebt verdiend. Wie verhuist kan niet verwachten dat zijn hele persoonlijkheid op slag verandert. Dus wie hoopt te leven van zijn creatieve producten moet deskundigheid meebrengen, ervaring, toewij-

gebied. Dat betekent wel dat ik mijn kinderen af en toe naar Londen mee moet nemen om ze te laten zien dat onze maatschappij volledig multi-raciaal is. Dat ze niet gaan denken dat wit de norm is. Wie zelf tot een minderheid behoort maakt grote kans door de dorpsgemeenschap niet met open armen ontvangen te worden. Niet uit wreedheid, maar onwetendheid."

Richard Craze eigen keuze was die voor de gulden middenweg. Zijn ambitie

Het door Jean Jacques Rousseau bedachte adagium 'vrijheid, gelijkheid en broederschap' wordt nog dagelijks geleerd aan schoolkinderen over de hele wereld. Zijn opvoedkundige werken behoren tot de meest invloedrijke van de negentiende eeuw. Naast grondlegger van het democratische denken en het principe van mensenrechten was hij echter ook de stichter van het 'foute denken', zo stelt de Nederlandse filosoof en rechtsgeleerde Paul Cliteur.

Cliteur over Rousseau, gron

'De mens wordt vrij geboren en overal bevindt hij zich in ketenen.' Cliteur citeert uit zijn aantekeningen de aanhef van Rousseau's beroemde 'Het Sociaal Contract' (1762). "Rousseau verwijst in dit citaat naar het idee van de nobele wilde, de *Bon Sauvage*. De mens wordt vrij geboren en is oorspronkelijk goed en af. Het idee van beschaving moet worden verworpen, leven in overeenstemming met de natuur is het ideaal. Er zijn echter sociale instituties in het leven geroepen die de mens van zijn ware aard doen afdrijven." Cliteur noemt Rousseau in dit opzicht 'een typische anti-humanist': "Kenmerkend voor het humanisme is volgens Irving Babbitt immers het idee van zelfbeheersing.

De mens is in beginsel een ruwe barbaar, een wezen dat gecultiveerd moet worden door cultuur en instituties."

Zondeval is onomkeerbaar

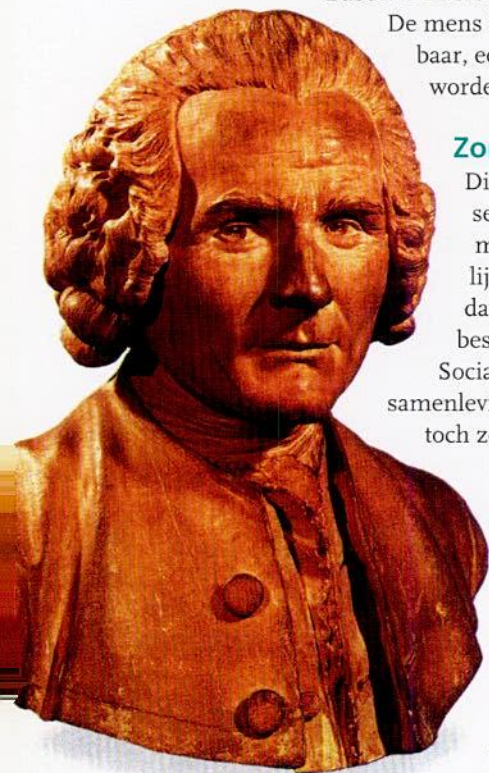
Dit betekent echter niet dat Rousseau verloren is voor het humanisme. Na zijn eerste essays lijkt Rousseau zich te realiseren dat de menselijke zondeval in de beschaving onomkeerbaar is. 'Het Sociaal Contract' is een poging een samenlevingsvorm te schetsen waarin toch zoveel mogelijk van de individuele vrijheid overeind blijft. Cliteur: "Rousseau constateert dat de mens in wezen vrij is en dat je altijd politieke instituties moet uitdenken waarin die vrijheid optimaal wordt gegarandeerd. Een typisch humanistisch ideaal. Aan het goddelijke recht van de koning om te regeren wordt

een einde gemaakt. De soevereiniteit van de vorst wordt nu geplaatst bij de gemeenschap. In principe is dat het moderne idee van democratie." Hiermee propageert Rousseau nog een humanistisch ideaal, namelijk het beschikkingsrecht van de mens over zichzelf. De soevereiniteit van de gemeenschap komt bij Rousseau tot uitdrukking via 'de algemene wil'. Soms betekent dit de som van de belangen van allen en soms het belang van de meerderheid. Zolang de samenleving wordt georganiseerd volgens de 'algemene wil' behoudt ieder individu zijn vrijheid binnen het collectief. Het primaat van de algemene wil is absoluut, zo blijkt uit 'Het Sociaal Contract': 'Ieder van ons brengt in de gemeenschap zijn persoon en zijn gehele macht onder het opperbestuur van de algemene wil en wij ontvangen dan, ieder lid als onderdeel van het geheel gezamenlijk.'

Voor oren van nu heeft deze zin een nogal totalitaire bijklank. Een belangrijke kritiek op 'Het Sociaal Contract' is dan ook, dat het zozeer doorslaat in zijn proclamatie van de democratie dat het idee van de rechtsstaat in het gedrang komt. Cliteur: "Een rechtsstaat zou je kunnen omschrijven als de gedachte dat de staatsmacht zelf verbonden moet zijn aan bepaalde vormen van hoger recht. Recht van meningsuiting, godsdienst, levensovertuiging en privacy moet je als individu kunnen uitoefenen zonder dat de gemeenschap invloed heeft op de manier waarop je dat doet. Rousseau levert daar geen aanknopingspunt voor. Hij is een theoreticus van de democratie, niet van de mensenrechten."

Inperking van individuele vrijheid

De grote paradox van Rousseau's denken is dat zijn nadruk op democratie de individuele vrijheid waar het allemaal om begonnen was dus radicaal inperkt: "Voor Rousseau is vrij zijn je ondergeschikt maken aan het collectief. Mensen die zich buiten het collectief plaatsen moet je dwingen om vrij te zijn. Dat is een paradox: vrij zijn is juist dat je de eigen agenda mag bepalen. Al is heel Nederland het oneens met het standpunt

HUMANISME

Canon van het humanisme

egger van de democratie

van Paul Cliteur over hoofddoekjes bij de gerechtelijke macht, dan blijft het toch zijn onvervreemdbaar recht dat uit te dragen. Bij Rousseau heb ik dat recht niet. Hij zegt dan: 'Cliteur moet worden gedwongen om vrij te zijn.'

Langzaam wordt duidelijk waarom Rousseau volgens Cliteur de oorsprong van het 'foute denken' kan worden toegedicht. De schade blijkt zelfs groter dan gedacht. In een bijdrage aan een nog te verschijnen boek over de multiculturele samenleving stelt Cliteur dat Rousseau de vader is van het cultuurrelativisme: "Rousseau verwerpt de notie van beschaving, maar tegelijk kun je toch constateren dat mensen cultuur ontwikkelen. Zo ontstaat een tegenstelling tussen cultuur en beschaving. Beschaving is hiërarchisch; ze legt normen aan

'Rousseau zou Cliteur willen dwingen om vrij te zijn'

van 'hoger', 'minder hoog' en 'het beste'. Cultuur doet dit niet. Kenmerkend voor het multiculturalisme is dat men dit zedenneutrale cultuurbegrip primaat heeft gegeven boven het concept van beschaving. Het idee van cultuurrelativisme zit dus inherent in het multiculturalisme opgesloten. Dat begint bij Rousseau. Hij zegt dat de Griekse beschaving op haar hoogtepunt niets beter is dan de *Bon Sauvage* die een beetje in de binnenlanden van een primitieve cultuur aan het rondhobelen is."

Volgens Cliteur heeft Rousseau's verwerping van beschaving ook geleid tot een *Culture Cult*: een romantische preoccupatie met het eigen ik en een verheerlijking van de onaangepastheid aan de burgerlijke samenleving. Rousseau gaf met zijn eigen levensloop al het 'goede' voorbeeld: "Een individu dat zich afzondert, eenzame wandelingen maakt, op gespannen voet staat met zijn omgeving en in zijn genialiteit niet begrepen wordt. Hij wordt trots op zijn onaangepastheid en

draagt een hippieachtige oosterse kaftan. Hij heeft een relatie met een wasvrouw waar hij vijf kinderen mee krijgt. De grote schrijver van 'Emile' – het belangrijkste opvoedkundige boek van de achttiende eeuw – geeft al zijn kinderen af aan het vondelingenhuis!" De onaangepasten van nu, de tatoeage- en piercingdragers, kunnen zich met recht beroepen op Rousseau...

Pleidooi voor goed burgerschap

De ironie wil dat dezelfde onaangepaste romanticus in het 'Het Sociaal Contract' een bevlogen pleidooi voor goed burgerschap houdt: 'Omdat ik als burger van een vrije staat ben geboren en deel uitmaak van de soeverein [de staat] legt alleen al het recht mijn stem uit te brengen mij de plicht op me te verdiepen in zaken van algemeen belang. Hoe gering mijn invloed daarop ook mag zijn.' Een consistente filosofie hoeven we van Rousseau dus niet te verwachten, maar wellicht is dat niet nodig. Rousseau's 'foute denken' en zijn humanistische, democratische gedachten zijn de keerzijde van dezelfde medaille. Zijn gerichtheid op goed burgerschap brengt hem er ook toe religie als een gevaar te beschouwen. Cliteur: "Volgens Rousseau worden mensen door het christendom eigenlijk slechte burgers, omdat ze hun aandacht richten op een andere werkelijkheid dan de feitelijk bestaande." Net zoals moslimterroristen uitzicht menen te hebben op een heerlijk hierna-maals, appelleert de Bush-clan ook doorlopend aan allerlei christelijke waarden en beloftes.

Cliteur betreurt het dat de huidige 'politiek correcte elite' zich een zelfcensuur lijkt op te leggen ten aanzien van de uitspraken over de Islam: "Het klimaat van de vrijheid van meningsuiting is op dit moment veel kleiner dan het tien jaar geleden was. Het conformisme in intellectuele kringen is spectaculair. Rousseau was iemand die erbuiten stond. Als iedereen in de vooruitgang geloofde riep hij: 'Dat klopt helemaal niet!' Hij ging helemaal buiten de Verlichtingsmentaliteit staan en bekritiseerde die. Ik vind dat positief."

Foto's: Ton Toemen.

Op de Universiteit van Tilburg discussieerde journalist Stan van Houcke met filosofen over de vraag: staat Amerika garant voor de wereldvrede? 'Het leek erop alsof we moest kiezen tussen Mussert of Moskou.'

Sinds de aanslagen van 11 september 2001 hebben de zelfbenoemde bewakers van het joods/christelijk erfgoed en het 'verlichte Westen' de wind flink mee. Aan de universiteiten en in de massamedia spelen deze veelal reactionaire ideologen een steeds dominantere rol, zoals ik dit voorjaar aan den lijve ondervond toen ik tijdens de Dag van de filosofie aan de Universiteit van Tilburg in het gezelschap van vier filosofen probeerde te discussiëren over de vraag 'Staat Amerika garant voor de wereldvrede?'

Een van mijn gesprekspartners, de VU-docent Govert Buijs, had eerder al in een lofrede op de VS in het dagblad *Trouw* impliciet gesteld dat de VS de internationale rechtsorde genoeg nooit schendt, omdat 'het verlangen naar politieke vrijheid, zo nemen de Amerikanen aan, het diepste politieke verlangen [is] van alle volken op deze aardbodem'. Daarnaast is het zich steeds 'bewust geweest van de imperiale rol die het in de wereld toebedeeld heeft gekregen'. Van wie 's werelds machtigste natie die imperiale rol 'toebedeeld' heeft gekregen, bleef in zijn artikel onduidelijk, maar gezien de uitspraken

Het 'ver

van talloze Amerikaanse presidenten mogen we ervan uitgaan dat dit de christelijke God is geweest. Als rentmeester van de hemelgod staat Washington met alle beschikbare middelen garant voor de expansie van 'Zijn Rijk op aarde.' Wie anders zou de alleenheerschappij moeten hebben, immers 'het huidige Europa mist de moreelpolitieke kern van het Amerikaanse imperium - en het is er jaloers om', aldus de wijsgeer Buijs. Tegen het einde van zijn betoog in Tilburg verklaarde hij dat de VS de grondlegger is van de internationale rechtsorde. Zo was volgens hem 'de volkenbond een exclusief initiatief van president Woodrow Wilson,' zonder erbij te vermelden dat dit 'exclusief initiatief' geenszins belangeloos was, getuige Wilsons opmerking dat 'als we erin zitten, [we] dan de beslissende factor [zullen] worden in de ontwikkeling van de beschaving'. De blanke, expansionistische christelijke beschaving om precies te zijn, die al vanaf de Renaissance haar koloniale zegeningen met een overmaat aan agressie over de gehele wereld verspreidt.

Gesloten deuren inbeuken

Onmiddellijk na dr. Buijs kreeg ik het woord. Ik las een uitspraak voor van dezelfde Woodrow Wilson. In 1912 had hij, aan de vooravond van zijn presidentschap, verklaard dat 'aangezien... de fabrikant erop staat de hele wereld als een markt te hebben, de vlag van deze natie hem [moet volgen] en de deuren van de naties die voor hem gesloten zijn moeten worden ingebeukt. Concessies verkregen door financiers moeten worden beschermd door de ministers van buitenlandse zaken zelfs wanneer de soevereiniteit van onwillige naties daarbij geschonden wordt'.

Met betrekking tot Latijns-Amerika was zijn regering de mening toegedaan dat de bevolking daar 'ondeugende kinderen zijn die de privileges en rechten van volwassenen uitoefenen' en die derhalve 'een krachtige, en gezagafdwingende hand' nodig hadden. Eerder al had president William Howard Taft opgemerkt dat 'de dag niet veraf meer is [wanneer] de hele hemisfeer van ons zal zijn, zoals het, door de deugdzaamheid van ons superieur ras, in feite al moreel van ons is'.

In Wilsons paradoxale visie werd Amerika gedreven door 'verheven idealen' en richtte het zich op 'stabiliteit en rechtvaardigheid.' Het had daarom een onbetwistbaar recht op de hegemonie en het was niet meer dan normaal dat het imperialistisch is. De genocidale verovering van de Filipijnen was volgens hem gerechtvaardigd, omdat 'onze belangen

ichte Westen'

voorwaarts moeten marcheren, hoe altruïstisch we ook mogen zijn; andere naties moeten ervoor zorgen dat ze afstand houden, en niet proberen ons tegen te houden'.

Kortom, de gedachte dat Amerika 'als voorhoede van de geschiedenis' een missie in de wereld heeft, die desnoods met geweld moet worden verwezenlijkt om zo de wereldorde te kunnen veranderen, waarbij het natuurlijk onvermijdelijk de suprematie in handen krijgt en houdt. Zoals iedere onafhankelijke waarnemer weet, leidt deze 'gezagafdwingende' ideologie tot ernstige schendingen van het internationaal recht. Achter alle 'verheven idealen' schuilt de onbeheerste wil tot heersen. Ze dienen als propaganda ter legitimering van een onverzadigbare materiële begeerte.

Mussert of Moskou

Na mij sprak professor Gido Berns, decaan van de Tilburgse Faculteit der Wijsbegeerte, die verklaarde dat (ik citeer nu om zo objectief mogelijk te blijven het universiteitsblad *Univers*) 'een internationale rechtsorde niet zonder macht [kan] en Amerika op dit moment het enige land [is] dat de nodige machtsbasis heeft,' zonder duidelijk te maken over welke rechtsorde hij sprak en hoe een imperium dat zelf meermaals de internationale rechtsorde op flagrante manier schendt tegelijkertijd diezelfde rechtsorde in stand kan houden.

Kennelijk was dit een te verwaarlozen detail, want onze ge-

Het leek erop alsof we moesten kiezen tussen 'Mussert of Moskou.' Dr. Philipse deed me denken aan een generaal die de voorafgaande oorlog uitvecht, want zoals bekend is de Berlijnse muur al lang gevallen. Desalniettemin was de wijsgerige Buijs het met professor Philipse eens dat de enige keus die voor de mensheid openstaat die is tussen Washington en Moskou. Bovendien (ik citeer wederom uit *Univers*) 'gaat recht samen met macht en dan vertrouwt hij (Buijs, svh) Amerika die macht toe'.

Omdat ik me in een hooggeleerd gezelschap bevond, verwachtte ik dat de gespreksleider onmiddellijk zou vragen of het omgekeerde ook waar is: gaat macht altijd met recht samen? En, zouden we niet de macht bij een supranationaal instituut, bijvoorbeeld de VN, moeten leggen? Maar nee, die vragen kwamen bij de gespreksleider niet op. Mijn academische gespreksgenoten waren het eens met de opvatting van Buijs dat 'in tegenstelling tot vele imperia in de geschiedenis de VS zich namelijk wel heeft gebonden aan een constitutie en verdragen waaraan ze gehouden kunnen worden'.

Door wie of wat en wanneer werd er niet bij verteld, want dat was kennelijk wederom een bagatel in een groot filosofisch universum, dus niet de moeite waard om te worden besproken. Terwijl dit toch een legitieme vraag zou zijn geweest, gezien de verklaring van president Bush jr. dat inzake Irak 'de VS van Amerika het soevereine recht heeft geweld te gebruiken', en zich dus niets behoefde aan te trekken van het VN-handvest of de uitspraken van de Veiligheidsraad. Niet dat Irak een onmiddellijke bedreiging vormde, maar het zou dat 'over een jaar of vijf jaar' kunnen zijn. In plaats van hierop in te gaan, stelde Van Roermund de vraag of de VS zich ooit aan de internationale rechtsorde zal binden. Ik antwoordde dat zolang Amerika er geen belang bij heeft dit niet zal gebeuren. Alleen als het terrorisme een werkelijke bedreiging wordt, zal de VS er baat bij hebben zich aan de regels van de internationale rechtsorde te houden.

Terrorisme op megaschaal

In de loop van het gesprek zei ik dat 'tot nu toe de terroristen godzijdank rationeel zijn geweest'. Op dat moment werd mijn betoog onderbroken door het geschreeuw van iemand uit de zaal, die al eerder als door een wesp gestoken op mijn opmerkingen had gereageerd. Hij wilde ogenblikkelijk weten wat er rationeel was aan drieduizend doden in New York.

Omdat rationele handelingen tegelijkertijd immoreel kunnen

**'De blanke, christelijke beschaving
verspreidt haar koloniale
zegeningen met agressie
over de gehele wereld'**

spreksleider, Bert van Roermund, hoogleraar rechtsfilosofie aan de Tilburgse Faculteit der Wijsbegeerte, schakelde meteen over naar de filosoof Herman Philipse, hoogleraar aan de Universiteit Utrecht. Zijn mening was dat 'de Amerikanen nooit een wereldorde [zullen] creëren waarin andere landen evenveel kans krijgen. Maar elk ander land zou hetzelfde doen. En dan heb ik liever de VS dan Rusland bijvoorbeeld'.

Het debat in Tilburg. Van links naar rechts: Herman Philipse, Govert Buijs, Stan van Houcke, Gido Berns en staand: Bert van Roermund.

zijn, gaf ik als voorbeeld het optreden van Madeleine Albright, die in 1996 publiekelijk had verklaard dat de dood van 500.000 Irakese kinderen onder de vijf jaar als gevolg van de bombardementen en de jarenlange economische boycot onder leiding van de VS 'de prijs waard' was geweest. Nauwelijks boven het geschreeuw van de man in de zaal uitkomend zei ik dat het om het leven brengen van een half miljoen weerloze kinderen 'terrorisme is op megaschaal'. Maar hoe meer verworpend een dergelijke politiek ook is, ze blijft rationeel als we uitgaan van de definitie die door het Amerikaanse leger wordt gehanteerd, dat terrorisme omschrijft als 'het bewust geplande gebruik van geweld... om doelen te bereiken die politiek, religieus, of ideologisch van aard zijn'.

Op mijn voorbeeld van megaterrorisme reageerde Philipse, die kennelijk de draad was kwijt geraakt, met de kwalificatie dat dit een 'eenzijdige' voorstelling van zaken was: ook Saddam Hoessein was schuldig aan de dood van die kinderen. Dat excuus had Madeleine Albright destijds niet gebruikt, omdat zij als democratische politica slim genoeg was geweest om te beseffen dat ze zich daarmee publiekelijk op hetzelfde misdadige niveau zou plaatsen als een dictator. Hoe dan ook, mijn verklaring bracht de schreeuwende en heftig gesticulerende man in de Theaterzaal niet tot bedaren, waardoor ik niet de gelegenheid kreeg om het onderscheid tussen rationeel en irrationeel terrorisme te geven.

Samson-complex

Als ik de mogelijkheid wel had gekregen zou ik de waarschuwing hebben doorgegeven van professor Yehoshafat Harkabi, die veertien jaar geleden wees op het immens veel grotere gevaar van irrationeel terrorisme. Het voormalig hoofd van de

Israëlische Leger Inlichtingendienst legde me toen uit dat als de dagelijkse terreur van de Israëlische bezetting doorging, de wanhoop en uitzichtloosheid onder de Palestijnen zo groot zou worden dat ze uiteindelijk geen andere uitweg meer zouden zien dan de vijand een allesvernietigende slag toe te brengen door bijvoorbeeld de inzet van een chemisch wapen. Hij doelde daarmee op het 'Samson-complex,' het gevoel dat men voorgoed verloren heeft en daarom de vijand mee zal sleuren in de algehele ondergang. Vandaar ook dat generaal Harkabi voor een onmiddellijke terugtrekking uit de bezette gebieden was en daarmee het staken van het Israëlijs terrorisme. Met andere woorden: van irrationeel terrorisme is pas sprake als terroristen bijvoorbeeld een *dirty bomb* zouden plaatsen in de haven van Rotterdam, waardoor het hele Europese achterland getroffen wordt, of de Hoover Dam zouden opblazen waardoor de economie van Californië (de op vier na grootste ter wereld) geen elektriciteit meer heeft en tot stilstand komt. De speculanten op de beurzen zouden dan in paniek raken en de wereldeconomie zou ineenstorten, met als gevolg dat alle partijen verliezen.

Toch waren het bewust doden van Irakese kinderen en het gevaar van het 'Samson-complex' met al zijn verstrekende gevolgen geen onderwerp van gesprek voor mijn wijsgerige gesprekspartners in Tilburg. Het kan gebrek aan kennis zijn geweest, aan energie, aan intellectuele moed of domweg het ontbreken van verbeeldingskracht; in elk geval stapte men weer snel over naar een ander gespreksonderwerp.

Daad van medeplichtigheid

Men was vooral blij dat de VS als overwinnaar uit de Koude Oorlog was gekomen en dat die nu 'de internationale rechts-

'Men was vooral blij dat de VS als overwinnaar uit de Koude Oorlog was gekomen en dat die nu de internationale rechtsorde mocht dicteren'

orde' mocht dicteren. Plotseling stelde de man die het gesprek meermaals met zijn geschreeuw had verstoord, de retorische vraag of Saddam Hoessein dan *geen* schurk was.

Ik antwoordde dat Saddam altijd een despoot is geweest en dat het daarom ook zo verwerpelijk was dat Washington hem tot enkele maanden voor de invasie van Koeweit financieel en militair had gesteund, twaalf jaar nadat Koerdische burgers in Halabja door Saddams troepen waren vergast. In 1994 meldde de senaatscommissie voor het bankwezen dat het ministerie van Handel de levering had opgespoord van 'biologische grondstoffen', dezelfde grondstoffen die nadien door de VN-inspecteurs werden gevonden en vernietigd. Deze Amerikaanse verschepingen gingen tot tenminste november 1989 door.

Een maand later autoriseerde president Bush senior nieuwe leningen aan zijn bondgenoot Saddam om zo 'de Amerikaanse exporten te verhogen', aldus de verklaring destijds van het ministerie van Buitenlandse Zaken. En dat terwijl een onderzoeksteam van de Senaatscommissie Buitenlandse Betrekkingen al in 1988 een 'overweldigende hoeveelheid bewijsmateriaal' had aangetroffen 'van het op grote schaal inzetten van chemische wapens tegen burgers'. De commissievoorzitter, senator Claiborne Pell, die nadien de wet Preventie van genocide introduceerde, noemde het lijdzaam toezien 'terwijl mensen worden vergast' een daad van 'medeplichtigheid', even verwerpelijk als het wereldwijde zwijgen 'toen Hitler een campagne begon dat culmineerde in de bijna volledige uitroeiing van Europese joden'. Hij waarschuwde dat 'wij niet opnieuw stil kunnen zijn over genocide.'

De wet die unaniem door de Senaat was aanvaard, werd vervolgens gesaboteerd door het Witte Huis, waardoor het nooit van kracht werd. De nu alom als groot staatsman geprezen president Reagan was namelijk fel tegen het invoeren van sancties om Saddam te dwingen de mensenrechten te respecteren.

Maar dit soort informatie beviel de hevig gebarende man kennelijk niet, want nog voor het einde van het gesprek marcheerde hij woedend de Theaterzaal uit. Na afloop van de bijeenkomst vertelde een van de organisatoren dat de opgewonden man *Trouw*-journalist Yoram Stein was, en dat enkele aanwezigen haar hadden gevraagd Stein te verzoeken niet door het gesprek heen te schreeuwen of de zaal te verlaten. Ik sprak nog met wat studenten die me bedankten voor mijn

deelname omdat ze veel van de feiten die ik had gegeven niet kenden en ze bovendien blij waren dat ik geprobeerd had het gesprek niet in vrijblijvende abstracties te laten verzanden.

Terroristensympathisant

De daaropvolgende maandag verscheen in *Trouw* een verslag van de discussie, waarin Yoram Stein mij onder andere de volgende woorden in mond legde: 'de terroristen [zijn] nog eigenlijk mild geweest. Amerika had erger verdiend', daarmee het beeld oproepend dat ik terrorisme goedkeur. Omdat ik niet het risico wilde lopen om 'als terroristenvriend' geen visum voor de VS te krijgen, eiste ik in een e-mail gericht aan de hoofdredacteur van *Trouw* een onmiddellijke rectificatie en excuus in de krant en op de website. Ik wees de hoofdredacteur Frits van Exter erop dat in het recente verleden de VS kritische buitenlandse journalisten een visum heeft geweigerd en dat ik voor het schrijven van een boek nog enkele deskundigen in Amerika ging interviewen.

Na nog wat druk te hebben moeten uitoefenen, verscheen de volgende dag onder het kopje 'Feilen' een rectificatie in *Trouw* met als laatste woorden: 'Onze excuses aan betrokkene,' die ik - grootmoedig als ik ben - bij deze accepteer. De vraag is alleen waarom Yoram Stein juist *deze woorden* in mijn mond had gelegd? Ik wilde hierover opheldering, vooral ook omdat de journalist van *Trouw* het debat niet gehaast in een notitieboekje had opgeschreven, maar volgens zijn hoofdredacteur op een geluidsband had opgenomen, die Stein in alle rust had kunnen afluisteren.

Ondanks mijn herhaald verzoek bleef Van Exter een antwoord hierop schuldig. Begrijpelijk ook, want de enige verklaring voor deze vorm van verslaggeving is dat het geen journalistiek is, maar ideologische propaganda. Yoram Stein was niet geïnteresseerd in wat ik gezegd had, maar in welk beeld hij van mij kon oproepen. Hij verzoon gewoonweg een citaat om me te kunnen afschilderen als een 'terroristensympathisant,' die ervan overtuigd is dat 'Amerika erger had verdiend'. Deze poging om publiekelijk iemands integriteit te vernietigen ten einde hem of haar politiek kalt te stellen, vormt een wezenlijk onderdeel van de werkwijze van ideologen die de journalistiek en menswetenschappen zijn geïnfilteerd. Het was die andere *great communicator* Joseph Goebbels die ooit eens verklaarde: 'Wij spreken niet om iets te zeggen, maar om een bepaald effect te bereiken.' |

DE DOORDENKER

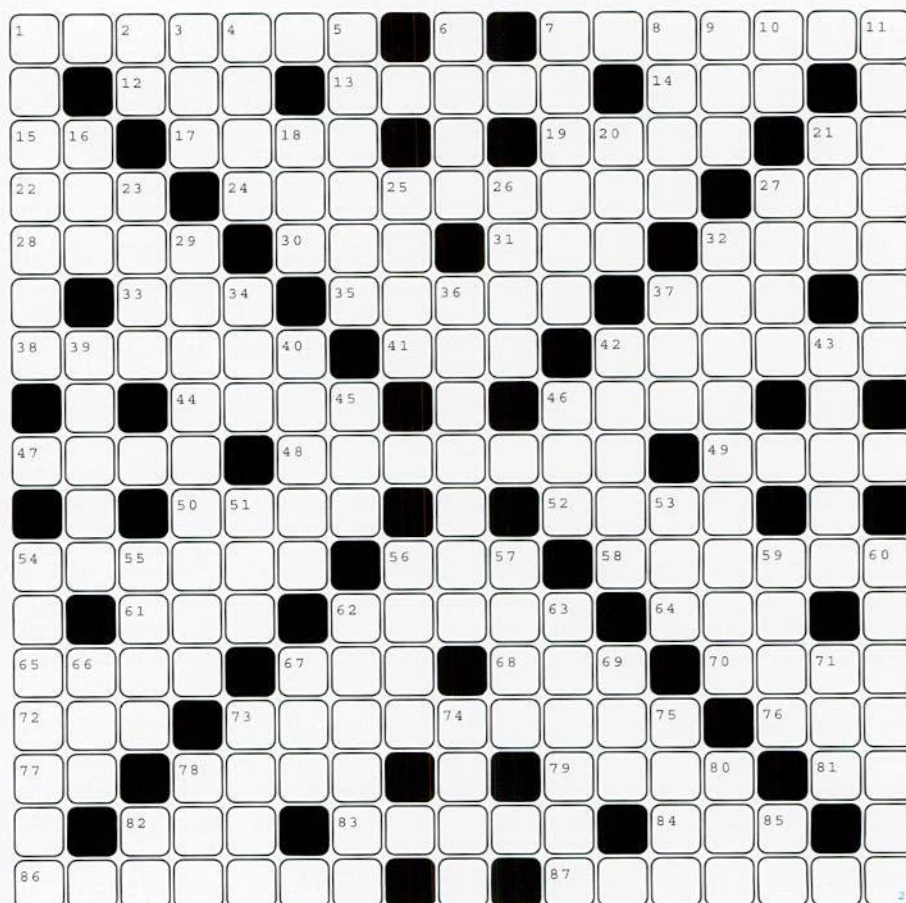
PUZZEL **1**

Horizontaal

1. werkkledij; 7. oude numerologie die popdi-
va Madonna heeft omhelsd; 12. jongensnaam;
13. stad in Bohemen (Tsjechië) gesticht door
de Hussieten; 14. Spaanse uitroep; 15. met
dank (afk.); 17. gelooide huid; 19. levenslucht;
21. familielid; 22. slangvormige vis; 24. periode
van drie maanden; 27. moedermelk; 28. drie
personen die samen een muziek- of zangstuk
uitvoeren; 30. scheepstouw; 31. Trans Europa
Express (afk.); 32. binnenwater van enige om-
vang; 33. rijkspensioenregeling (afk.);
35. lengtemaat; 37. werkschuw; 38. een eis
stellen (handelen); 41. post(giro)rekening
(afk.); 42. smeersel (zalf); 44. melkklier;
46. overschot; 47. kledingstuk; 48. r.k.-sacra-
ment; 49. rijstbrandewijn; 50. zangvogel;
52. finish (eindstreep); 54. schrijfgerei; 56. op
grote afstand; 58. stiekem met nieuwsgierige
blik kijken; 61. onkosten (afk.); 62. een vlug
Spaans rijpaard; 64. Palestijnse bevrijdingsor-
ganisatie (afk.); 65. afstammeling; 67. artikel
(afk.); 68. tuimeling; 70. hoofd van een mos-
kee; 72. plaats in Brazilië (afk.); 73. peuteren
(prutsen); 76. plaats in Gelderland; 77. per-
soonlijk voornaamwoord; 78. leren of houten
juk om de hals van trekpaarden; 79. eikenhout
van de schors ontdoen; 81. onroerende goe-
deren (afk.); 82. marterachtig zoogdier; 83.
voornaam van humanistische VVD'er;
84. opstootje; 86. iedere keer; 87. aan tafel
zitten om te eten.

Verticaal

1. een van de grote Soenda-eilanden; 2. oos-
terlengte (afk.); 3. hevig; 4. tientje (Bargoens);
5. teken op de huid door een slag met een
zweep; 6. Duitse sterren- en natuurkundige;
7. mond van een vuurspuwende berg; 8. agra-
riër; 9. bergweide; 10. lidwoord (Frans);
11. woord door omkering van een ander ge-
vormd (letterkeer); 16. mannetjesbij;
18. ernstig; 20. rivier in Engeland; 21. afgemat;
23. oud Italiaans betaalmiddel; 25. meisjes-
naam; 26. loot (ent); 27. werktuig om gras te
maaien; 29. uitverkoop; 32. bedenker van 'O
God.....er is geen God'; 34. (koor)dans;
36. schoppen; 37. verbinding van twee con-
structiedelen; 39. meisjesnaam; 40. omlaag;
42. militaire insluiting van een stad of vesting;
43. verdieping; 45. strijdpwaard; 46. vertrags-
toestel; 51. eikenschors; 53. ivoor;
54. vlechtmateriaal (rotan) 55. balsport te
paard; 56. familietwist; 57. Nederlandse schrij-
ver; 59. Europese hoofdstad; 60. plaats in
Gelderland; 62. grijnzende vertrekking van het
gezicht; 63. natuurlijke begaafdheid;
66. boomsoort; 67. grote bontgekleurde pa-
pegaai; 69. waterdoorlatend; 71. voormalige
Haagse voetbalclub; 73. de helft van een wis-
selspanning; 74. Nederlandse rivier; 75. blad-
ader; 78. deel van schoen; 80. ontkenning;
82. inhoudsmaat (afk.); 85. laatstleden.

27 43 37 73 29 60 24 54 69 14 81 70 77 75 39

Ad van Dun

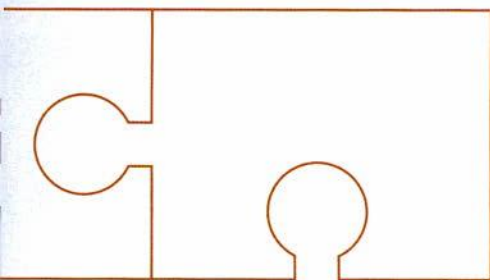
Uw oplossing van beide puzzels (dus niet van één van beide) ontvangen wij graag uiterlijk op 15 november per post (alléén op briefkaart of ansichtkaart). Redactie de Humanist, de Doordenker, Postbus 257, 1000 AG Amsterdam. Vermeld duidelijk uw naam en adres. Onder de foutloze oplossingen wordt een boekenbon van € 20,- verloot.

Oplossingen De Doordenker in de Humanist 4/2004:

Puzzel 1: Wereldburger

Puzzel 2: Nynke van Hichtum

Winnaar: R. Sevenster, Steenwijk

PUZZEL 2

'De tuinman kan uitmaken wat goed voor de worteltjes is, maar niemand kan voor anderen uitkiezen wat goed voor hem is.' Citaat van een schrijver, die populair was geworden, omdat hij de gevoelens van mensen in romanvorm en toneelstukken weergaf. Thema's daarin waren: de eenzaamheid van ieder mens, de vloek van de vrijheid en de last van de verantwoordelijkheid.

Hij huldigde de opvatting, dat er geen God of ontwerper is om een bestemming voor de mens te bedenken, zodat het aan de mens is om het leven te kiezen dat het beste bij hem past. Het was een van zijn basisprincipes in zijn filosofie: een mens kan nooit gedwongen worden, maar staat altijd voor de keuze. Deze radicale vrijheid brengt consequenties met zich mee, afschuiven van verantwoordelijkheid beschouwde hij als zelfbedrog.

Tot zijn twaalfde woonde hij bij zijn grootouders, zijn vader was al overleden toen hij twee jaar oud was. In 1963 verscheen een autobiografisch werk, waarin hij woorden gaf aan zijn gevoel zich voor zijn bestaan te moeten rechtvaardigen. Hij voelde zich bekeken en had een intens besef van de blik van anderen. Zijn opvattingen over menselijke relaties zijn er door bepaald. Zo had hij zelf een 'noodzakelijke' relatie met zijn levensgezellin, maar zij onttrokken zich aan de vrijheidsbeperkende regels van het huwelijk.

Hij was een kleine man met een rond brilletje, vaak gefotografeerd met een pijp of een sigaret in zijn hand. Hij bekeek de wereld graag van een afstand, als klein kind woonde hij op de zesde verdieping en hij hield altijd een voorkeur voor hogere etages om te wonen.

Op 74-jarige leeftijd overleed hij, de man voor wie het zien en het gezien worden van zo groot belang waren, inmiddels vrijwel blind geworden.

Wie was deze vrijheidslievende schrijver en filosoof?

Hilde van Vlaanderen

ONDERTUSSEN OP HET INTERNET

Online Encyclopedieën

Paste in de 19e eeuw de kennis die de mensheid had verworven in een rijtje van zo'n twintig boeken - de encyclopedie - in het midden van de 20e eeuw werd de overvloed aan kennis en informatie voor het eerst een issue. Het was de Amerikaanse geleerde Vannevar Bush die in 1945 filosofeerde over de 'Memex', een soort persoonlijke informatiemachine die de mensen moest helpen grip te krijgen op de enorme *store of knowledge* die in de wereld voorhanden was. In feite was Bush de eerste die het concept van een pc en een aangesloten netwerk van computers met gegevens voor ogen had, de eerste concrete gedachte van wat nu het Internet en het Web is geworden.

Geen wonder dat nu het Web met de dag groeit, encyclopedieën of in hun bestaan bedreigd worden of zelf de digitale weg kiezen. Zo heeft de beroemde 'Encyclopedia Britannica' een prachtige en rijke virtuele dependance (www.britannica.com). Hij bevat een enorme hoeveelheid aan artikelen en kwaliteitslinks naar andere bronnen op het web, erg overzichtelijk met op detailpagina's allerlei relevante dwarsverbanden. Helaas is de rijkdom aan informatie sinds enkele jaren voor het grootste deel alleen voor abonnees weggelegd, niet-betalers krijgen alleen 'teaser'-informatie die hen moet verleiden om hun creditcards te trekken. Van de voet tussen je deur naar een worst voor je neus, zo lijkt het. (Ook de grote 'Encarta' encyclopedie (www.encarta.com), door Microsoft geëxploiteerd, werkt volgens dit principe). Het wat mindere high brow www.encyclopedia.com is overigens wel 100 procent gratis.

Internet zou Internet niet zijn als er ook geen bijzondere interactieve vormen van encyclopedieën zouden zijn. Succesvol in meerdere landen, maar ook in Nederland, is *Wikipedia* (nl.wikipedia.org). Wikipedia, momenteel 37.293 Nederlandse artikelen, is 'een gemeenschapsproject met als doel in elke taal vanuit een neutraal standpunt een vrije encyclopedie op het web te creëren. Wikipedia is gratis en zonder aanmelding te gebruiken om informatie te zoeken, toe te voegen of te bewerken'. Hier ziet men de grote kracht van Internet in optima forma, vergelijkbaar met de successites Startpagina.nl en Marktplaats.nl. Liefhebbers en 'amateurprofessionals' op welk gebied dan ook delen hun kennis en informatie met die van anderen. Vele artikelen beginnen halfbakken, maar door herschrijvingen, aanvullingen en correcties van de auteurs of van derden stijgt het niveau tot experthoogte. Meedoen is hier het belangrijkste: door te publiceren ordenen en verdiepen liefhebbers hun kennis en komen ze in contact met geestverwanten.

Peter Gorgels

Wikipedia.org

10/8/04 12:08

Try Searching the Internet for These Topics

[Mauritius](#)
[Archipelago](#)
[Egypte](#)
[Kenya](#)
[South africa](#)
[Morocco](#)

[Ghana](#)
[Uganda](#)
[Sierra Leone](#)
[Mozambique](#)
[Liberia](#)
[Cameroon](#)

[Burkina faso](#)
[Reunion island](#)
[Africa travel](#)
[Foreign language](#)
[International human rights](#)
[International law](#)

[Tropical island](#)
[Namibia](#)
[Gambia](#)
[Tunisia](#)
[Madagascar](#)
[Moroc](#)

[Angola](#)
[Nigeria](#)
[Zambia](#)
[Malawi](#)
[Ethiopia](#)
[Libya](#)

[Africa vacation](#)
[African travel](#)
[African tours](#)
[African vacation](#)
[Patriot](#)
[Sweden maps](#)

Other Popular Categories

Travel
[Car Rental](#)
[Hotels](#)
[Airline](#)
[Vacations](#)
[Cruises](#)

Financial Planning
[Debt](#)
[Credit Cards](#)
[Loans](#)
[Low Cost Insurance](#)
[Work from Home](#)

Business and Finance
[Affiliate Program](#)
[Student Loans](#)
[Stocks](#)
[How to Make Money](#)
[Home for Sale](#)

Health and Beauty
[Skin Care Products](#)
[Exercise Equipment](#)
[Hair Replacement](#)
[Health Care](#)
[Weight Loss](#)

Health Products
[Vitamins](#)
[Weight Loss Drugs](#)
[Joint Pain Relief](#)
[Allergy Relief](#)
[Stop Smoking](#)

Sports Tickets
[Football Tickets](#)
[Baseball Tickets](#)
[Basketball Tickets](#)
[Hockey Tickets](#)
[NASCAR Tickets](#)

Still can't find what you are looking for? Try a Search here:

ZOOM

Ecologische uitvaart

De Zweedse biologe Susanne Wiigh-Mäsak heeft een nieuwe vorm van lijkbezorging bedacht, waarbij gebruik wordt gemaakt van vriesdroogtechniek. Naast begraven en cremëren zou dit wel eens de derde vorm van uitvaart kunnen worden waar mensen voor kunnen kiezen. In 2003 werd voor het eerst bij meer dan de helft van de uitvaarten in Nederland gekozen voor cremëren.

Uitvaartvereniging Yarden en De Facultatieve Groep, voortgekomen uit de vereniging die cremëren in Nederland mogelijk heeft gemaakt, introduceerden het Zweedse plan in Nederland. Zij spreken van een 'ecologische uitvaart'. Het procédé voorziet in onderdompeling van de stoffelijke resten in een bad met vloeibare stikstof. Bij een temperatuur van min 196 graden C worden de overblijfselen broos. Met geluidsgolven kunnen ze vervolgens tot poeder worden getrild. Het resterende (ca. 30 procent van het oorspronkelijke volume) kan in een kistje van biologisch afbreekbaar materiaal worden geborgen en bijgezet in een tijdelijk graf. Onder normale natuurlijke

condities, en wanneer in de bovenste grondlaag wordt begraven, is reeds na een half jaar van het poeder niets meer over. Dit wordt veroorzaakt door organische processen in de grond. Net als de as na een crematie, kan (een deel van) het poeder worden bewaard in een sierurn, medaillon of ander gedenksobject en wellicht worden uitgestrooid.

Hoogleraar en milieudeskundige Lucas Reijnders tekende bij de plannen aan, dat het nog de vraag is of deze wijze van lijkbezorging milieuvriendelijk zal blijken te zijn. Hij wees erop, dat het menselijk lichaam relatief veel giftige stoffen bevat, nog afgezien van protheses, amalgaam uit tandvullingen en kronen.

Het zal zeker nog jaren duren voor dit procédé – als het zal blijken te werken – kan worden toegepast in Nederland. Er zal een redelijk maatschappelijk draagvlak voor de methode moeten zijn, en de Wet op de Lijkbezorging zal moeten worden aangepast.

de HUMANIST

Ook op internet. www.humanist.nl

Langer leven

Ook de oudere mens heeft baat bij een gezonde leefstijl. Regelmatig in beweging zijn en niet roken verlaagt voor 70-plus-sers de kans op overlijden binnen tien jaar met 35 procent. Mediterane voeding en matig alcoholgebruik verlagen de kans op een vroege dood nog verder. Dit blijkt uit een groot internationaal onderzoek, waar voedingsonderzoekers van de Universiteit Wageningen aan deelnamen. Zij volgden met Spaanse, Italiaanse en Franse collega's tien jaar lang 1507 mannen en 832 vrouwen van 70 tot 90 jaar, in elf Europese landen.

Een mediteraan dieet bestaat uit veel groenten, fruit, noten en granen, peulvruchten, vis en olijfolie. Vlees, boter en melkproducten staan veel minder op het menu. Wat de regelmatige beweging betreft, het gaat om bewegen verspreid over de dag, in totaal minstens een half uur.

Scherven

Harry van Putten schrijft nieuwe spreekwoorden en gezegdes op gevonden kapotte stenen van de stad, die hij met andere restmaterialen tot objecten maakt. Hij heeft dit project 'Scherven enne ...geluk' gedoopt.

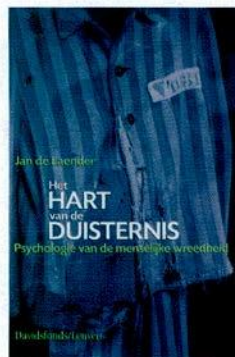
Meer informatie: www.home.zonnet.nl/geentijdbestaatniet

VERS VAN DE PERS

Toenemende transparantie van de hersenen

Langzaam maar zeker verlaagt de moderne mensheid de drempel voor technologisch ingrijpen in de persoonlijkheid. Het gebruik van psychotrope middelen op medisch voorschrift (antidepressiva door volwassenen, Ritalin bij hyperactieve kinderen) en in de recreatieve sfeer neemt toe, maar ook de gestage verbreiding van middelen als Prozac laat zien dat het chemisch beïnvloeden van gedrag steeds meer geaccepteerd raakt. Wetenschappelijk onderzoek vergroot het begrip voor de werking van de hersenen en met allerlei visualiseringstechnieken zijn de fysieke tekenen van psychische afwijkingen zichtbaar te maken en met wisselend succes te herleiden. Naast het transparanter worden van de menselijke commandocentrale wordt ook de relatie tussen genetica en gedrag stapsgewijs duidelijker. Houden de daarmee verbonden maatschappelijke en ethische vragen gelijke tred met deze ontwikkeling? Voor het beantwoorden van die vraag heeft het Rathenau Instituut (zie www.rathenau.nl) een bundel samengesteld met daarin een hele reeks ervaringsverhalen van (licht) psychiatrische patiënten, die medisch én ethisch nader worden verklaard en gewogen door diverse deskundigen. Vijf van de zeven hoofdstukken in deze intrigerende bundel zijn opgebouwd vanuit de invalshoeken cultureel – biologisch/medisch – biografisch/ervaringsgericht (de patiënt) – maatschappelijk (debat, ethiek/filosofie). Meer specifiek komen aan bod: het depressieve brein, de Tourette-patiënt, hyperactieve kinderen, afwijkende genen. Eenduidige conclusies worden in dit boek niet getrokken, dat zou ook niet kunnen. Maar het barst van de informatie, helder verwoord in voor leken begrijpelijke taal (de redactie was in handen van Marjan Slob, ex-hoofdredacteur van *de Humanist*, tegenwoordig filosoof), en het biedt een bijzondere kijk op de omgang van diverse gedragswetenschappers met de voortschrijdende inzichten op biologisch, neurochirurgisch en biogenetisch terrein.

Marjan Slob (red.), *Een ander ik*. Veen Magazines/Rathenau Instituut, Diemen. 232 blz. € 19,95.

Psychologie van de wreedheid

Zeven jaar na de publicatie van het indrukwekkende werk van de Vlaamse criminoloog en psycholoog Jan de Laender over de menselijke wreedheid is dit boek in een herziene editie uitgebracht. De Laender is begin dit jaar op 62-jarige leeftijd overleden, kort voor de publicatie van zijn inspirerende biografie 'Het verdriet van Darwin', besproken in *de Humanist* 2/2004. Na de voltooiing van dat manuscript heeft hij ondanks zijn ziekte dus ook nog gewerkt aan de verfijning van 'Het hart van de duisternis', zodat hij zich tot het laatst heeft beziggehouden met de psychologie van individuele en collectieve wreedheid.

Door de begane wredeheden van Amerikaanse bewakers ('gewone' mannen én vrouwen) in de Abu Ghraib-gevangenis in Bagdad is de vraag weer opgekomen, wie of wat mensen ertoe aanzet om wredeheden te begaan. De Laender beantwoordt deze vraag helder en zorgvuldig. Hij is ervan overtuigd, dat het vermogen tot wreedheid in ieder van ons aanwezig is. Wie in zijn eigen goedheid gelooft, heeft het geluk gehad nooit

te zijn blootgesteld aan omstandigheden die het kwaad in hem hebben wakker gemaakt. Dat is de individuele kant. Veel erger nog wordt het als wreedheid verbonden is met hiërarchisch georganiseerde groepen. Als dergelijke groepen systematisch aan het folteren en moorden slaan, kan het toch zijn, dat individuele groepsleden een diep gevoel van persoonlijke onschuld blijven koesteren. De verklaringen van Eichmann tijdens zijn proces in Israël toonden het, en ook eerder, in Neurenberg werd het duidelijk door de houding van talrijke andere kampbeulen en architecten van de beoogde uitroeiing van de joden. Het collectief biedt de noodzakelijke psychologische verdedigingsmechanismen, die het individuele gedrag rechtvaardigen. De schuld verdwijnt in het labirint van de organisatie.

De Laender is een begenadigd schrijver, zijn boek leest welhaast als een beklemmende roman. Hij maakt eerst duidelijk wat agressie is en waarom deze bestaat. Dan ontleedt hij de aard van de haat en de angst voor het vreemde, het onbekende. Hij beschrijft hoe beulen

geboren worden, analyseert de wellust van de macht en verzeilt als vanzelf in een nauwgezette analyse van de holocaust. Daarbij treedt De Laender indringend in details: aan de hand van getuigenissen van overlevenden documenteert hij de kern van de gruwelijke praktijken van de *Endlösung* (een term van Eichmann die taalkundig appelleert aan 'inlossing', 'bevrijding' en 'oplossing' en stond voor de planmatige judeocide) en zet deze af tegen de beschreven inzichten over de mechanismen van groepsterreur en collectief sadisme.

De Laenders werk biedt inzicht in de aard en motieven van het slechtste in de mens. Daarmee kunnen we verklaren, maar aanvaarden is iets anders. Dat wordt eigenlijk alleen maar moeilijker. Ook De Laender is daar, getuige zijn cryptische nawoord in dit boek, niet aan toegekomen.

Jan de Laender, *Het hart van de duisternis*. Tweede herziene druk. Met foto's. Davidsfonds, Leuven. Paperback, 431 blz. € 29,50.

John F. Kerry

Wie geïnteresseerd is in afkomst, levensloop en carrière van George Bush' tegenstrever John F. Kerry, kan terecht in de biografie die drie journalisten van de *The Boston Globe* (de Kerry-family woonde in Boston) vorig jaar publiceerden en die nu in vertaling beschikbaar is. De senator uit Massachusetts komt uit het verhaal naar voren als een gepokt en gemazeld politicus, die echter tot op heden niet betraapt kon worden op bijster originele of visionaire standpunten. Zijn voorouders van vaders kant kwamen uit Tsjechië, die van moeders kant uit Engeland en Frankrijk. Zelf heeft hij een deel van zijn jeugd, begin jaren vijftig, doorgebracht in Berlijn en op een Zwitsers kostschool. In 1956 werd hij vanuit Europa naar een kostschool in Massachusetts gestuurd en van daaruit woonde hij in 1960 een verkiezingstoespraak van John F. Kennedy bij. Van die dag af was Kennedy zijn grote voorbeeld. Een van diens uitspraken zou de JFK van nu ook kunnen gebruiken: "Dit is een strijd tussen de mensen die zich nergens druk over maken en mensen die dat wel doen, tussen degenen die alles bij het oude willen laten en degenen die vooruit willen." Ook in deze biografie wordt al gerefereerd aan hét pro-

bleem van de huidige JFK: zijn weifelende houding inzake de Irak-oorlog. Kerry heeft vóór de resolutie gestemd die Bush het Amerikaanse mandaat gaf om tegen Saddam ten strijde te trekken. In de weken daarna (oktober 2002) moest hij alle zeilen bijzetten om uit te leggen dat hij zich niet aan de kant van de republikeinen had geschaard, maar een kritische tussenpositie innam. Tot aan de dag van de verkiezingen zal juist dit hem blijven opbreken, tegenover zijn eerdere ferme anti-oorlogshouding na zijn diensttijd in Vietnam. In het verleden is meermalen gebleken, dat presidentskandidaten zich in de VS – als het erop aan komt – geen genuanceerde posities kunnen veroorloven. Als Kerry ondanks deze 'handicap' de nieuwe president wordt, mag er althans op dit punt gesproken worden van een vooruitgang in het politieke klimaat daar, en kan de wereld zich verheugen op wat meer sjeu in de arena van het schouwspel van de macht.

Michael Kranish, Brian Mooney en Nina Easton, JFK: een biografie van John F. Kerry. Vassalucci, Amsterdam. 342 blz. € 18,95.

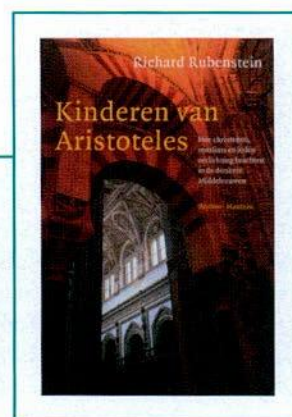
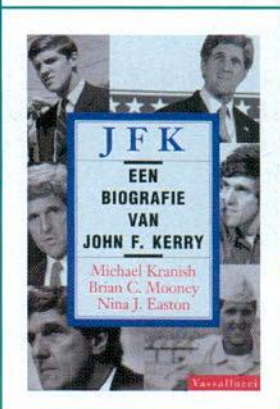
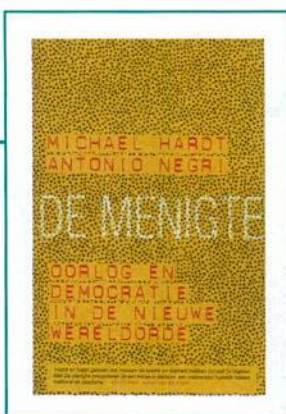
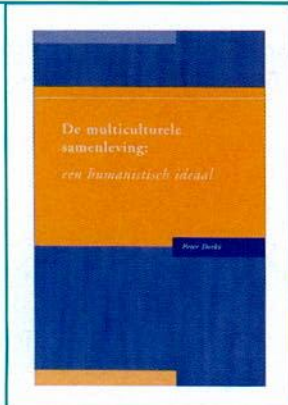
Het multiculturele ideaal

Dit boek is de schriftelijke uitwerking van de inaugurele rede die Peter Derkx hield bij de aanvaarding van zijn benoeming tot hoogleraar Humanisme en Levensbeschouwing, maart van dit jaar. Voor Derkx is de multiculturele samenleving niet met Pim Fortuyn begraven. Vanuit zijn overtuiging, dat de kern van de humanistische levensbeschouwing een lotsverbondenheid met mensen van alle gezindten is, blijft hij het idee van multiculturele samenwerking bepleiten. Eigenlijk is het te zot voor woorden dat zoiets moet worden opgeschreven, want het zou een uitgangspunt moeten zijn van onze samenleving. Het eindrapport van de parlementaire commissie Blok over het Nederlandse integratiebeleid van de afgelopen decennia heeft laten zien dat er weliswaar veel is fout gegaan, en dat op cruciale punten sprake is geweest van een soort doorgeschoten tolerantie, maar de integratie van allochtonen in ons land werd niet als mislukt beschouwd. Dat politieke groeperingen en individuen deze vaststelling wensen te negeren, maakt haar nog niet overbodig. Derkx herinnert aan de oorsprong

van het debat hierover, aangezwengeld in 1991 door Frits Bolkestein, die eind jaren zeventig lid was van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond. Toen reeds stelde deze, dat multicultureel samenleven niet betekent dat de fundamentele waarden van de traditionele samenleving onderhandelbaar zijn. Beginselen als de scheiding van kerk en staat, de vrijheid van meningsuiting en het verbod op discriminatie ('vooral van vrouwen!') dienen voluit erkend te worden: "Onze multiculturele samenleving kent dus grenzen, namelijk waar bovengenoemde beginselen in het geding komen." Intussen stelt Bolkestein dat de multi-cultuur zich vooral in de privésfeer moet afspelen en maakt de VVD-Tweede Kamerfractie) het nog bonter door het multiculturalisme gelijk te stellen aan cultuurrelativisme. Het politieke tij is ingrijpend gekeerd, maar Don Quichotte Derkx weigert zich te conformeren. Daarbij beperkt hij zich niet tot de gemakkelijk te ontmaskeren kortzichtigheid van de publieke kampioenen islamhaters. Ook Cliteur en Hirshi Ali moeten het ontgelden. Hij verwijt hen

zelfgenoegzaamheid, generalisatie en ongeïnteresseerdheid in een werkelijke dialoog met moslims, "want ze weten al wat de 'echte' moslim denkt". Derkx noemt Cliteur en Hirshi Ali 'fundamentalisten die de islam proberen te kidnappen', waarbij hij doelt op de wijze waarop zij 'de' islam afschilderen, terwijl de islam vele gezichten heeft. Juist op dat punt is zijn betoog vatbaar voor kritiek. Want ook Derkx weet niet aannemelijk te maken, dat een 'liberale islam' bestaat, afgezien van een handvol eenzame succesvol geïntegreerde intellectuelen/columnisten. In die zin blijft zijn pleidooi tegen de actuele beperking van voortgaande Turkse en Marokkaanse huwelijksmigratie behoorlijk in de lucht hangen. Zijn boek maakt wel nieuwsgierig, en het is te hopen dat Derkx zich actief blijft bemoeien deze onderwerpen in het publieke debat te nuanceren.

Peter Derkx, De multiculturele samenleving: een humanistisch ideaal. SWP, Amsterdam. 62 blz. € 9,50.

Middeleeuwen verlicht

Lang zijn de Middeleeuwen beschouwd als een periode van duisternis tussen de klassieke Oudheid en de verlichte Moderne Tijd. Door de dominantie van de kerk met haar dogma's zou het een tijd van culturele en intellectuele stilstand zijn geweest. De 'holocaust-theoloog' ('God is vergast in Auschwitz') Richard Rubenstein, hoogleraar in Fairfax, Virginia, rekent in dit boek af met deze mythe. Rubensteins Middeleeuwen zijn een periode waarin juist een unieke uitwisseling van ideeën plaatsvond tussen christenen, moslims en joden, vooral in het zuiden van Europa. Die uitwisseling maakte bijvoorbeeld de herontdekking en verspreiding van het werk van Aristoteles mogelijk, die van beslissende invloed is geweest voor de overgang naar de Renaissance en de Moderne Tijd. Rubenstein is een onderhoudend verteller, zijn verhaal over het bloeiende geestesleven van de late Middeleeuwen is een zeer toegankelijke ideeëngeschiedenis. Zijn verzuchting in het voorwoord, dat er nu eenmaal 'boeken zijn die de auteur in een richting dwingen die hij niet had voorzien', als een reiziger die voor landschappen staat die anders zijn dan alles wat de reisgids had aangekondigd, wordt gaandeweg steeds concreter. Een inspirerend boek!

Richard Rubenstein, *Kinderen van Aristoteles*. Vertaling Carola Kloos. Ambo/Anthos, Amsterdam. 341 blz., € 24,95.

De menigte

"Voor de allereerste keer doet zich momenteel de mogelijkheid van democratie op wereldschaal voor. Dit boek gaat over die mogelijkheid, over wat wij het project van de menigte noemen." Aldus het veelbelovende begin van een boek over de vooruitgang in de wereld; een mooi onderwerp is nauwelijks te bedenken. Maar wie eraan begint, moet zich niet al teveel illusies maken. Nog geen bladzijde verderop komen de auteurs al met een zinsnede die het tegendeel beweert: "Het lijkt erop dat democratisering nooit eerder zo onmogelijk te verwezenlijken en tegelijk zo noodzakelijk was." Ook overigens wemelt dit werk van de schijnbare tegenstrijdigheden, gelardeerd met een boeiende reeks analyses van wereldconflicten en originele observaties van brandhaarden. Die zijn ook te verwachten van althans Antonio Negri, een van de auteurs, de controversiële voormalige hoogleraar politicologie aan de universiteit van Padua, die na terugkeer van een zelfgekozen ballingschap in Frankrijk alsnog jaren heeft vastgezeten wegens betrokkenheid bij de marxistisch-leninistische terreurgroep Brigade Rosse in Italië. Die betrokkenheid heeft hij nooit ontkend, maar hij heeft zich wel gedistantieerd van de moordpartijen die de ontaarde BR uiteindelijk op hun geweten hadden. Sinds het boek 'Empire' ('De nieuwe wereldorde') dat hij eveneens met de Amerikaanse hoogleraar Michael Hardt schreef (2000), is Negri een icoon van de anders-globalisten.

In 'Empire' betogen Hardt en Negri dat de wereld op de drempel staat van een nieuw, postmodern tijdperk. Sinds de 'revolutie' van 1968 is het kapitalistische systeem in transformatie. Materiële arbeid in fabrieken maakt plaats voor immateriële productie: geestelijke arbeid. De voornaamste productiemiddelen zijn niet langer de machines, maar onze hersenen. Ook de macht, nodig om de nieuwe arbeiders onder controle te houden, verandert van vorm. Naties maken plaats voor een 'netwerk van soevereiniteiten': Empire. Om zijn onderdanen te onderdrukken gebruikt het Empire steeds minder fysiek geweld. Het oefent 'biomacht' uit: vormen van subtiele indoctrinatie. Hiertegenover staat het verzet van het leven, van on vervulde wensen en verlangens, tegen deze macht. Ondanks verwoede pogingen van het Empire de heterogene menigte om te vormen tot een homogene, gedweeë massa, is de 'multitude' met haar biopolitiek het subject dat de wereld kan veranderen. Die 'multitude' is de menigte, en deze factor werken Negri en Hardt in dit nieuwe boek uit. Zij doen dat met afgewogen, scherpzinnige redeneringen en – gelukkig – met humor, wat de leesbaarheid ten goede komt. Eenvoudige kost is het niet, maar wel doortrokken van een mooi geloof in de goedheid van de mens.

Michael Hardt en Antonio Negri, *Menigte. Oorlog en democratie in het empire-tijdperk*. De Bezige Bij, Amsterdam. 360 blz. € 24,90.

LEZINGEN & SYMPOSIA

Week van de geschiedenis

30 okt. t/m 7 nov. - diverse locaties
Eerste Week van de Geschiedenis, met activiteiten bij musea, archieven, filmhuizen, boekhandels etc. Op ruim 200 locaties, met als thema 'Typisch Nederland'. Opening op 30 oktober met de Nacht van de Geschiedenis in Madurodam te Den Haag. Info: www.anno.nl, tel. 070-3154090.

IDFA

18-28 nov. - Amsterdam
De beste documentaires van het afgelopen jaar op het International Documentary Festival te Amsterdam. Info: www.idfa.nl, reserveren vanaf 14 nov.: tel. 020-6255100.

Charisma

Vanaf 1 nov. - Den Haag, Den Bosch, Nijmegen
Lezingenreeks over drie gebieden waarin charisma zich manifesteert: religie, politiek en bedrijfsleven. Lezingen vinden in november plaats in Den Haag, Den Bosch en Nijmegen. Per plaats zijn

er drie bijeenkomsten, die beurtelings bovengenoemde thema's behandelen. Tijdens vierde bijeenkomst debat. Info en reserveren: Soeterbeeck Programma, www.ru.nl/soeterbeeckprogramma, tel. 024-3615555.

Erasmus Festival

1 t/m 18 nov. - Den Bosch
Festival n.a.v. de uitreiking van de Erasmusprijs rond het thema religie en moderniteit. Met exposities, films, dans en theater, concerten, lezingen, debatten en een educatief programma. Info: www.erasmusfestival.nl, tel. 073-6137671.

Ostalgie

3 en 4 nov. - Eindhoven
Vijftien jaar geleden viel de Berlijnse Muur. Op 3 nov. lezing van prof. dr. Ab van Goudoever over ontwikkelingen in Oost-Europa. Locatie: Blauwe Zaal, Auditorium TU Eindhoven. Tijd: 11.45 uur. Op donderdag 4 nov. houdt de TU Eindhoven een avond over Oost-Europa, met film, diner, dans, video en muziek.

Info en inschrijven: www.tue.nl/sg, tel. 040-2472070.

Wie is er bang voor Amerika?

10 nov. - Eindhoven
Prof.dr. Ruth Oldenziel spreekt een week na de presidentsverkiezingen in Amerika over de buitenlandpolitiek van de VS. En over de invloed die de nieuwe president de komende vier jaar op ons en de rest van de wereld zal hebben. Info: www.tue.nl/sg, tel. 040-2472070. Locatie: Blauwe Zaal, Auditorium TU Eindhoven. Tijd: 11.45 uur.

Wetenschap en spiritualiteit

15 nov. - Enschede
Sluiten wetenschap en spiritualiteit elkaar uit of gaan ze juist heel goed samen? Symposium met Herman Flipse, filosoof en universiteitshoogleraar, en met Henk Barendregt, boeddhist en hoogleraar theoretische informatica en wijsbegeerte. Locatie: Vrijhof / Amfitheater, Universiteit Twente. Aanvang: 19.30 uur. Info: www.utwente.nl of 053-4893320.

THEATER & EXPOSITIES

Bambie 9

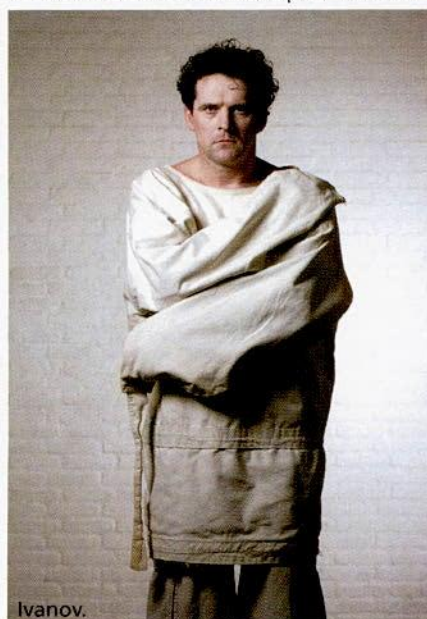
28 t/m 30 okt. - Utrecht
Mimetheatergroep Bambi speelt een voorstelling over een levensgrote aap. Hij brengt alle mensen die hij ontmoet uit balans en roept het kuddedier in hen wakker. Gebaseerd op 'De vrouw en de aap' van de Deense schrijver Peter Høeg over de superintelligente, praten-de mensaap Erasmus, die evolutionair niet voor maar na de mens komt. Aanvang 20.30 uur. Locatie: Huis a/d Werf, Boorstraat 107. Info: www.huisaandewerf.nl, tel. 030-2315355.

Zie de mens

t/m 15 nov. - Gorcum
Tentoonstelling over het mensbeeld in de kunst van de 21e eeuw. Met werk van meer dan 50 kunstenaars die het thema mensbeeld in hun werk hantieren. Info: www.gorcumsmuseum.nl, tel. 0183-632821.

Prinses Christina Jazz Concours

27 en 28 nov. - Utrecht
Nationale selecties en finale Prinses Christina Jazz Concours. Op 27 nov. De

Ivanov.

voorrondes, op 28 de finale. Conservatorium, Mariaplaats 27. Reserveren: 070-3382151. Info: www.christinaconcours.nl

Ivanov

Vanaf 6 nov. - diverse locaties
Toneelstuk van Anton Tsjechov over grootgrondbezitter en wereldverbeteraar Ivanov. Hij was de meest dynamische man uit de streek, maar er is iets geknapt in hem. Première in Koninklijke Schouwburg te Den Haag. Daarna landelijke tournee t/m 16 jan. Info: www.nationaletoneel.nl of tel. (070) 3181482.

Vikings

Vanaf 7 nov. - Utrecht
Tentoonstelling over de Vikingen in het stroomgebied van de Rijn, tussen het jaar 800 en 1000. Met archeologische bodemvondsten en reconstructies schetsen beeld van o.a. de scheepsbouw, wapenuitrusting, sieraden en het alle-

RADIO

Kunststof

Ma.-vrij. – Radio 1

Live talkshow met een gast uit de kunst- of mediawereld. Met op woensdag bespreking van de nieuwe films en op vrijdag de nieuwste boeken.

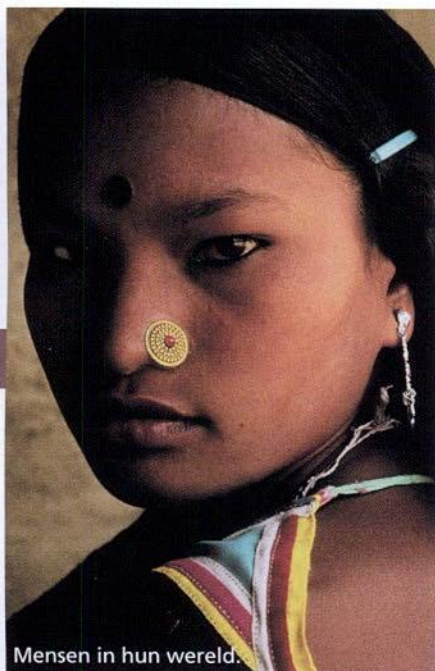
NPS – 19.00 uur

Tsytkin, een Russische geschiedenis

22 nov. – Ned.3

Film over Leonid Tsytkin, een joodse arts in de Sovjet Unie, die eigenlijk schrijver wilde zijn maar door de politieke omstandigheden daar nooit mee naar buiten kon komen.

VPRO – 21.00 uur

Mensen in hun wereld.

daagse leven van de Vikingen. Locatie: Centraal Museum, Nicolaaskerkhof 10. Info: www.centraalmuseum.nl, tel. 030-2362362.

Mensen in hun wereld

Vanaf 7 nov. - Rotterdam

Tentoonstelling in het Wereldmuseum Rotterdam. Kleurrijke foto's geven een beeld van bekende en minder bekende tradities en culturen in de verschillende werelddelen. Tot en met 27 februari 2005 in de galerie van het museum, Willemskade 25. Info: www.wereldmuseum.rotterdam.nl, tel. 010-2707172.

Desmet Live

Dinsdag en vrijdag – 747 AM

Rechtstreeks radioprogramma vanuit café Desmet in Amsterdam over cultuur, politiek en moraal. Met op dinsdag live-muziek. Presentatie: Theodor Holman. Publiek is welkom. Plantage Middenlaan 4a. Info: www.desmetlive.nl.

Human – 14.00 uur

Andere Tijden

Dinsdags – Ned.3

Wekelijks geschiedenisprogramma. Halverweg november verschijnt het boek 'Nieuw licht op oude kwesties', waarin de verhalen uit vorig seizoen zijn te lezen. Bijvoorbeeld over hoe het

TELEVISIE

Iraanse volk een potentaat verjoeg en een dictator verwelkomde.

NPS – 21.00 uur

Verkiezingen VS, Kindermishandeling

Okt. en nov. – Ned.3

De VPRO houdt op 31 oktober een thema-avond over de Amerikaanse Verkiezingen. In de week van 14 t/m 20 november is er extra aandacht voor kindermishandeling. VPRO – div. tijden

Ei van Erasmus

Zaterdag – 747 AM

Wekelijks programma over humanisme den Presentatie: Bert Boelaars Human – 15:50 uur

FILM

Einde van een liefdesgeschiedenis

De Franse film '5x2 (cinq fois deux)' laat de geschiedenis zien van een hedendaags stel dat uit elkaar gaat. Regisseur François Ozon vertelt het verhaal in omgekeerde volgorde.

Het eindpunt van de relatie tussen Marion en Gilles, wanneer ze bij de notaris hun huwelijk laten ontbinden, is het begin van de film. Daarna gaat '5 x 2' stapsgewijs terug in de tijd.

De teloorgang van de liefde is in het volgende bedrijf te zien. Tijdens een etentje met de broer van Marion en zijn nieuwe vriend vertelt Gilles dat hij eens is vreemdgegaan. Marion zwijgt. Emoties lijken van ondergeschikt belang in de film, ook als Marion een baby krijgt en Gilles niet bij de bevalling is. Hierdoor worden de motieven voor hun gedrag niet duidelijk. Wat rest is een koude sfeer, die er al vanaf het begin van de relatie lijkt te zijn - zelfs tijdens de huwelijksnacht, de voorlaatste scene uit '5 x 2'. Ten slotte het moment waar het allemaal mee begon: hun ontmoeting in een Italiaanse badplaats. Twee mensen lopen de zee in, in de richting van de ondergaande zon die de hemel felrood kleurt. Welke toekomst zij tegemoet gaan, dat weet de kijker al.

'5x2 (cinq fois deux)' is vanaf 18 november te zien in de filmtheaters.

Josephine Krikke

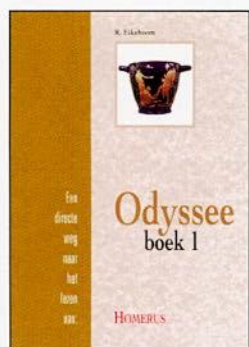

Homerus, Odyssee, boek 1

R. Eikeboom

Een ieder die zelf kennis wil maken met de grootste der dichters, kan in korte tijd met succes de sprong naar het Homerische Grieks maken. Voor het leren van het Griekse alfabet hoeft men slechts weinig tijd uit te trekken. De tekst wordt geheel begrijpelijk dankzij de voor elk

verboden of vervoegd woord gegeven verklaring. In een 'Rompgrammatica' is alles opgenomen wat voor het juiste begrip van de tekst nodig is. De toevoeging van een 'werkvertaling' en een literaire vertaling dragen bij tot de voldoening van de lezer dat hij de Homerische tekst goed heeft begrepen. Omdat men de poëzie van Homerus moet horen, is een CD toegevoegd waarop de tekst is ingesproken.

Isbn 90 5573 513 2, Pagina's 156,
Prijs € 26,90

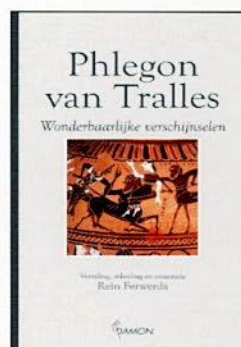
Phlegon van Tralles

Wonderbaarlijke verschijnselen

Rein Ferwerda (vert.)

Phlegon uit Tralles was een vrijgelatene van Hadrianus die van 117-138 als keizer over Rome regeerde. Hij schreef een aantal historische werken die praktisch geheel verloren zijn gegaan, maar ook een boek *Wonderbaarlijke verschijnselen* dat wel bewaard is gebleven. Hierin beschrijft

hij spoken, dat wil zeggen gestorven mensen die na hun dood weer op aarde verschijnen, en ook hoofden zonder lichaam die spreken en voorspellingen doen. Hij verhaalt eveneens van mensen die van geslacht veranderen of die zowel man als vrouw zijn. Ook aan wonderlijke spelingen van de natuur, zoals Siamese tweelingen en hybride wezens als centauren, schenkt hij aandacht.

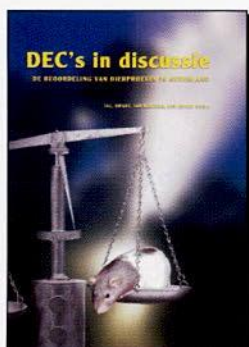

Isbn 90 5573 527 2, Pagina's 155,
Prijs € 16,90

DEC's in discussie

De beoordeling van dierproeven in Nederland

J. Swart, J. Wolters, H. Zwart (red.)

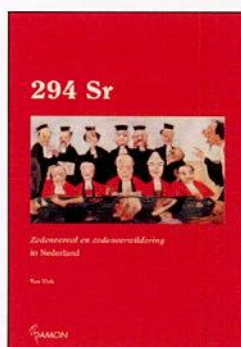
Omdat dierproeven zo gevoelig liggen, voert de overheid een 'Nee, tenzij'-beleid. Een dierproef is verboden tenzij een instelling over een vergunning beschikt en het onderzoeksprotocol is goedgekeurd door een Dierexperimentencommissie (DEC). Centraal in deze bundel staat de vraag in hoeverre DEC's een maatschappelijk gedragen afweging kunnen maken tussen de morele kosten en baten die aan een dierproef zijn verbonden.

Isbn 90 5573 538 8, Pagina's 159,
Prijs € 14,90

294 Sr

Zedenverval en zedenverwildering in Nederland

Ton Vink

Artikel 294, dat hulp bij zelfdoding strafbaar stelt, dankt zijn introductie in 1886 in ons Wetboek van Strafrecht aan een vooroordeel én het wordt op grond van datzelfde vooroordeel tot op de dag van vandaag gehandhaafd. Dit boek bevat een onderbouwd pleidooi het wetsartikel een zachte dood te laten sterven.

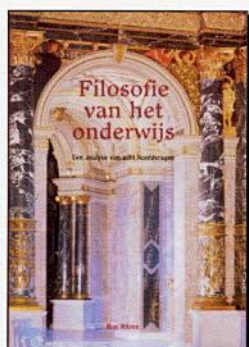
Isbn 90 5573 573 6, Pagina's 176,
Prijs € 14,90

Filosofie van het onderwijs

Ron Ritzen

De auteur behandelt vragen die iedereen die met onderwijs te maken heeft, zichzelf meer dan eens stelt. Moeten waarden en normen overgedragen worden? Welke vakken

moeten er geleerd worden? Heeft het speciaal onderwijs te maken met tekortkomingen van leerlingen of met tekortkomingen van het reguliere onderwijs? Hoe ver reikt de verantwoordelijkheid van een docent voor zijn leerlingen? Hoeveel vrijheid van onderwijs is wenselijk? Wat betekent (school)management in onze cultuur?

Isbn 90 5573 463 2, Pagina's 108,
Prijs € 12,90

Vrijheid, gelijkheid en broederschap?

Betekenis en huidige relevantie van het devies van de Franse Revolutie

Koo van der Wal (red.)

De auteurs onderzoeken de betekenis van de leus. Zij schenken aandacht aan de spanning tussen de begrippen, vragen naar tekort gekomen gezichtspunten en peilen de betekenis van de leus voor politiek en recht en voor huidige maatschappelijke vraagstukken zoals de multiculturele samenleving en de ontwikkelingssamenwerking.

Isbn 90 5573 546 9, Pagina's 155,
Prijs € 14,90